

Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003

Linda Zīverte, Ivars Austers, Dzintra Zilinska

Sociālo kontaktu tīkli kā drošumspējas faktors

Ievads

Tas, vai mēs jūtamies droši un neapdraudēti, lielā mērā ir atkarīgs no mums apkārt esošajiem cilvēkiem un attiecībām ar viņiem. Ģimenes locekļi, radnieki, draugi, kaimiņi, kolēģi un līdzpilsoņi, kurus mēs ikdienā sastopam dažādās situācijās ietekmē mūsu drošumspēju un palīdz mums izvēlēties noteiktu rīcības stratēģiju nedrošības pārvarēšanai.

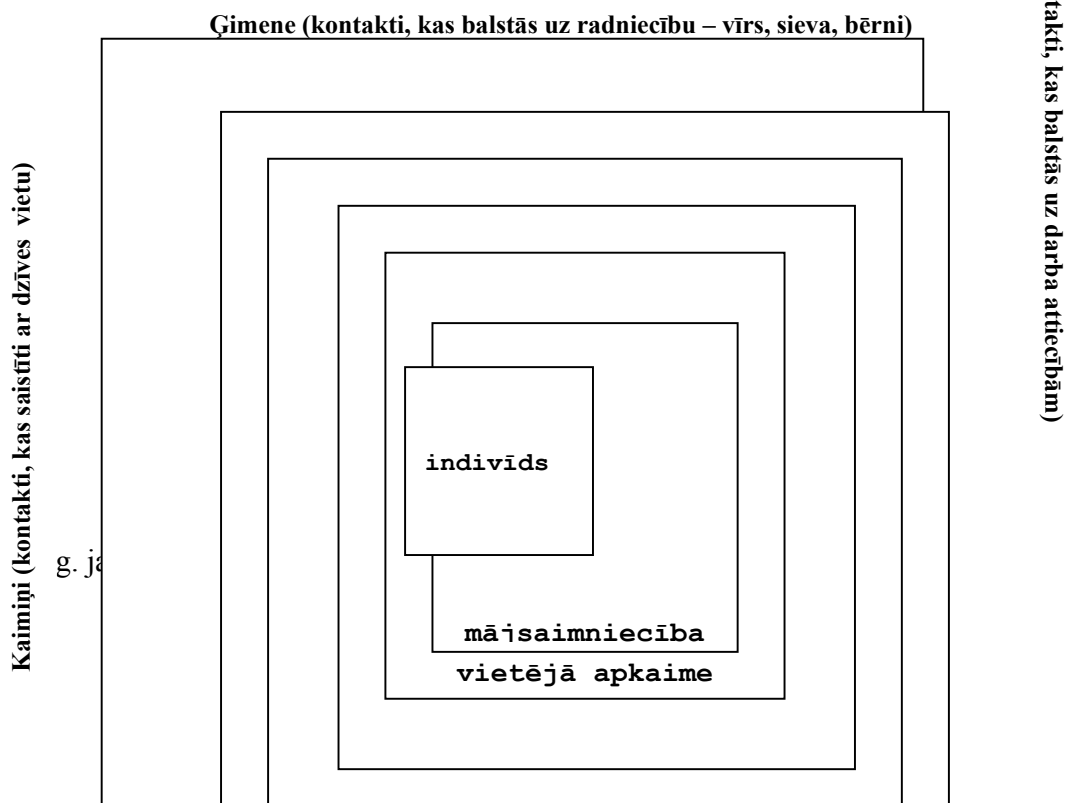
Nodaļas *mērķis* ir analizēt sociālo kontaktu tīklu nozīmi drošuma radīšanā un saglabāšanā indivīdu dzīvē un līdzsvarotas tautas attīstības procesā, aplūkot piemērus, kas raksturo sociālo tīklus kā drošības resursu Latvijā un secināt, kas ir darāms, lai veicinātu sociālo kontaktu tīklu pastiprinātu izmantošanu kā drošumspējas faktoru iedzīvotāju grupās, kuras ir raksturojamas ar zemu drošības līmeni.

Kas ir sociālo kontaktu tīkli?

Sociālo kontaktu tīkli ir savstarpējās attiecības starp cilvēkiem, grupām vai organizācijām. *Attiecības ir vērstas uz konkrēta mērķa (-u) sasniegšanu, tām piemīt noteiktas īpašības un tās darbojas vairāk vai mazāk likumsakarīgā veidā, tās var būt piesaistītas konkrētai vietai un noteiktam laika periodam.* Pašam terminam „tīkls” ir simboliska nozīme, tēlaini apzīmējot cilvēkus, grupas un to radītās organizācijās kā tīkla mezglus, bet attiecības to starpā - kā līnijas.

Attēls Nr. 1 - nomainīt vai ārā

Sociālo kontaktu tīkla grafisks attēlojums

Globālā sabiedrība

Draugi (kontakti, kas balsīti uz garīgu vai emocionālu tuvību)

(Kā redzams attēlā nr. 3.2) Sociālo kontaktu tīkli veidojas starp savā starpā pazīstamiem cilvēkiem – ģimenē, starp radiem, draugiem un paziņām. Savukārt, izplatības ziņā sociālo kontaktu tīkli var koncentrēties gan tikai vienas mājsaimniecības ietvaros, gan arī aptvert plašāku teritoriju – vietējo apkaimi, rajonu, pilsētu, valsti, kā arī sniegties ārpus vienas valsts robežām.

Sociālie tīkli rada būtiskas priekšrocības - sociālo kapitālu - tiem, kas tīklojas. Pirmie, kas uzsvēra sociālā kapitāla nozīmību tautas attīstībā un uzsāka sistemātisku šī fenomena izpēti 20. gs. 90-tajos gados, bija Pasaules Banka. Savā Sociālā kapitāla iniciatīvas (*The Social Capital Initiative*) projektā šī organizācija ir apkopojusi kopīgās sociālā kapitāla pazīmes dažādu disciplīnu kontekstā:

- visas iespējamās sociālā kapitāla definīcijas uzsver ekonomiskās, sociālās un politiskās sfēru mijiedarbību un pieņem, ka tieši sociālās attiecības ietekmē tirgu un valstu darbību. Tai pašā laikā, attiecības atrodas tiešā šo tirgu un valstu ietekmē;
- visu definīciju fokusā ir attiecības un veidi, kādos uzticamas, stabilas attiecības aģentu starpā var uzlabot kā kolektīvas, tā individuālas rīcības iedarbīgumu;
- visas definīcijas norāda, ka sociālo kapitālu var palielināt. Tas ir process, kam ir nepieciešami resursi..

Sociālie tīkli ir būtisks drošības avots Latvijas iedzīvotājiem, radot lielāku drošības sajūtu un lielāku sociālu kapitālu tiem, kas tīklojas. Latvijas iedzīvotāji ir veiksmīgi tīklotāji neformālajos tīklos, toties formālus tīklus, kuros būtu iespējams apvienoties, lai novērstu konkrētus riskus, vēsturisku iemeslu dēļ Latvijā izmanto salīdzinoši reti. Tādēļ, ka sociālais kapitāls veicina iedzīvotāju priekšrocības drošības sfērā, var notikt polarizācijas process: tie, kas māk tīkloties progresīvi vairo savas drošumspējas, kamēr tie, kuriem nav tīklošanās iemaņas kļūst arvien nedrošāki.

Tādēļ šinī nodaļā aplūkosim :

1. Sociālo kontaktu tīklu loma drošumspējas vairošanā
2. Sociālo kontaktu tīklu raksturojums
3. Iedzīvotāju attieksme pret neformālajiem un formālajiem tīkliem

2002.g. janvārī

4. Formālo tīklu priekšrocības nedrošības risināšanā (ar piemēriem)
5. Nepieciešamo rīcību, lai vairotu sociālo kontaktu tīklu izmantošanu iedzīvotājiem ar paaugstinātu nedrošības sajūtu.

3.1. attēls

Nodaļā izmantoto terminu skaidrojumi

Sociālo kontaktu tīkli jeb sociālie tīkli (angļu valodā- *social networks*) ir jēdziens, ar kuru apzīmē kontaktus un attiecības starp cilvēkiem. Kontakti cilvēku starpā ir mūsu katra dzīves dabiska un neatņemama sastāvdaļa, un tieši dažādās attiecības un kontakti lielā mērā nosaka to, kāda ir mūsu dzīves kvalitāte un kāda tā būs rīt un tālākā nākotnē.

Tīklošanās (angļu valodā- *networking*) ir process, kad cilvēki griežas viens pie otra noteiktas palīdzības un atbalsta sniegšanai vai lūgšanai. Tīklošanās nozīmē sociālo tīklu veidošanas un uzturēšanas procesu.

Kopiena (angļu valodā- *community*) ir cilvēku grupa, kurus apvieno piederība noteiktai ģeogrāfiskai atrašanās vietai, grupu raksturojošai pazīmei vai idejai. Kopiena var būt mikrorajons, pilsēta, novads, valsts vai nācija. Arvien lielāka nozīme tiek piešķirta starptautiskajai jeb globālajai kopienai. Mēdz runāt arī par, piemēram, krievvalodīgo kopienu Latvijā vai “cilvēku ar īpašām vajadzībām” kopienu. Cilvēku kopienas var attīstīt spēju tikt galā ar savām problēmām. Pašiem kopienas locekļiem ir vislabāk zināms, kādas pārmaiņas viņu kopienā ir nepieciešamas. Lai šādas pārmaiņas notiktu, viņiem ir jāpiedalās kopienā plānoto vai notiekošo pārmaiņu ieviešanā, risināšanā un kontrolēšanā.

Sociālais kapitāls (angļu valodā – *social capital*). Sociālos tīklus var uzskatīt par indivīda un grupu *sociālo kapitālu*. Viens no ievērojamākiem sociālā kapitāla pētniekiem Pjērs Burdjē (*Pierre Bourdieu*) to definē kā personisku līdzekli, kas nodrošina būtiskas priekšrocības tiem indivīdiem, ģimenēm un grupām, kam ir labāki kontakti savā starpā.

Sociālo tīklu loma drošumspējas veicināšanā

Sociālo kontaktu tīkli kā drošības avots darbojas četros veidos. Daži sociālā kapitāla pētnieki runā par labumiem, ko gūst sociālā kontakta tīkla dalībnieki, uzsverot tieši attiecību racionālo aspektu, kurā katrs tajā iesaistītais attiecīgi darbojoties kļūst ieguvējs.

Attēls nr.3

Sociālo kontaktu tīklu funkcijas drošumspējas veicināšanā

- Dažādu atbalsta veidu sniegšana (emocionālā, materiālā, fiziskā)
  - Informācijas apmaiņa

- Socializācijas iespēju sniegšana
- Piederības sajūtas nodrošināšana

Pirmkārt, *dažādu atbalsta veidu sniegšana* (emocionālā, materiālā, fiziskā). Sociālā kontakta tīkla dalībnieki var izpalīdzēt viens otram, sniedzot atbalstu dažādās ikdienas dzīves situācijās – naudas trūkums, bērnu aprūpes vai nepieciešamība pieskatīt dzīvokli vai māju prombūtnes laikā, slimības gadījumā.

Otrkārt, *informācijas apmaiņa* – sociālo kontaktu tīkls var darboties kā informācijas avots – informācija par to, kur un ko var dabūt, par ienākumu papildināšanas un darba iespējām, u.c. Mūsdienu sabiedrībā pieeja informācijai un prasme tajā orientēties kļūst arvien nozīmīgāks attīstības priekšnosacījums, tai pašā laikā informācija ir arī drošība, piemēram, informētība par savām tiesībām, brīdinājuma signāli par riskiem, apstiprinājumi vai noliegumi par drauda esamību. Turklāt, prasmīgi izmantojot sociālo kontaktu tīklus informācijas ieguvē, cilvēki var iegūt citus būtisku rīcības resursus – laiku, zināšanas, jaunus sakarus.

Treškārt, *piederības sajūtas nodrošināšana*. Sociālo kontaktu tīkla dalībnieki iegūst pozitīvu sociālo identitāti un iespējas uzturēt un attīstīt, piemēram, etnisko, reliģisko profesionālo vai citu piederību.

Ceturtkārt, *socializācijas iespēju sniegšana*. Ilgtspējīgas tautas attīstības uzmanības centrā ir cilvēka paša spējas prasmīgi izmantot ne tikai savus, bet arī apkārtējo cilvēku un plašākas sabiedrības piedāvātos resursus drošumspējas stiprināšanā. Viens no centrālajiem pozitīvas drošumspējas avotiem ir ģimene, kurā cilvēks apgūst prasmes kā veicināt savu drošību, kā pārvarēt krīzes situācijas, kā veidot pozitīvas attiecības, kam un kā prasīt palīdzību, kā arī gūst pieredzi nesavtīgi sniegt palīdzību otram. Drošumspēju prasmju apgūšanu it sevišķi veicina sabiedriskās organizācijas (Papardes zieds, Latvijas Skautu un Gaidu organizācija, Sarkanais Krusts, Studentu korporācijas, narkotikas un alkoholisma profilakses centri, uc.).

Cilvēku prasme izmantot tīklus

Drošumspējas stiprināšanas kontekstā ir jārunā tieši par cilvēku prasmi izmantot sociālo kontaktu tīklus. Sociālo kontaktu tīklu esamība vēl nebūt neliecina, ka tie vairo cilvēku drošību. Latvijā var runāt par samērā augstu sociālo kontaktu tīklu potenciālu, proti, cilvēkiem ir samērā plaši sociālie kontakti (ar vecākiem, māsām, brāļiem, citiem radniekiem, kolēģiem, draugiem, kaimiņiem), taču tai pašā laikā veiktie pētījumi parāda,

ka cilvēkiem pietrūkst spēju, zināšanu un izdomas, lai sociālo kontaktu tīklus izmantotu kā drošības resursu. Sociālos kontaktu tīklus var izmantot, lai sniegtu palīdzību sev tuviem cilvēkiem, ja viņiem tā ir nepieciešama sakarā ar vecumu, hronisku slimību vai invaliditāti. 1999.gada Dzīves apstākļu pētījums parādīja, ka vidēji tikai 13,6 % cilvēku šādos gadījumos bez atlīdzības ir uzņēmušies rūpes par kādu sev tuvu cilvēku. Cits pētījums par sociālo kontaktu tīklu izmantošanas veidiem 90-tajos Latvijā, ko veica LR ZA Filozofijas un socioloģijas institūts, parādīja, ka 47,3 % respondentu nelielu finansiālu problēmu gadījumā un 57,7 % lielu finansiālu problēmu gadījumā, nav no kā saņemt palīdzību.

Nodaļā aplūkoti sociālo tīklu piemēri ir raksturoti kā labvēlīgs un kopumā tautas attīstību veicinošs process, jo darbības rezultātā gan tā dalībnieki, gan sabiedrība kopumā gūst reālu ieguvumu. Tai pašā laikā sociālie tīkli paši dažreiz var būt par stresa avotu. Jebkurā sociālā tīkla gadījumā var atrast gan attīstību veicinošus, gan ierobežojošus aspektus. Piemēram, kopiena var ierobežot indivīda pašizpaušmi, pakļaujot viņu kolektīvai gribai, kopējam labumam. Ne vienmēr sociālie tīkli darbojas saskaņā ar sabiedrības interesēm. Ir arī gadījumi, kad gan formālā, gan neformālā līmeņa sociālie tīkli darbojas tikai savās, nevis sabiedrības interesēs, piemēram, dažādi noziedzīgi grupējumi – mafija, rekets, ielu bandas, ultraradikāli grupējumi. Arī šajos gadījumos darbības pamatā ir dalībnieku savstarpējā uzticība, normas un sankcijas, kas regulē tīkla pastāvēšanu. Atšķirīgais ir mērķis un līdzekļi, ar kuriem šie mērķi tiek sasniegti.

Normas un kontrole

Viens no būtiskiem faktoriem, kas ietekmē sociālo kontaktu tīklu darbību, ir sociālās normas un kontrole. Sociālo tīklu gadījumā normām ir jāsekmē sadarbība grupas ietvaros, tāpēc centrālo vietu normu vidū ieņem uzticēšanās pienākumu izpildē un vārda turēšana. Lai sociālo kontaktu tīkls varētu kalpot par kādas grupas sociālo kapitālu, tajā iesaistītie cilvēki nevar izvairīties, piemēram, no abpusējības kā normas ievērošanas savstarpējās attiecībās. Starp sociālo kontaktu tīkla dalībniekiem pastāv saistības un ekspektācijas vienam pret otru un savstarpēja uzticēšanās par to, ka ieguldījums vai pūles tiks atmaksātas. Citiem vārdiem sakot, ja kāds cilvēks kaut ko dara otram, tad viņš paļaujas uz to, ka nepieciešamības gadījumā viņam būs iespēja saņemt kādu līdzvērtīgu palīdzību. Cits sociālo kontaktu tīklu darbību regulējošs elements, ir tā saucamā ierobežojošā solidaritāte. Piemēram, sociālajā tīklā iesaistītie seko līdzī vienam otra uzvedībai, jo viena dalībnieka negodīga vai nemorāla rīcība var tikt attiecināta uz visiem sociālajā tīklā ietilpstošajiem. Likme normu neievērošanai ir pārāk augsta – godīguma un uzticības zaudēšana citu acīs. Īpaši labi normu ievērošanu veicina ekonomiskā mijiedarbība. Kā skaidro sociālā kapitāla pētnieks *F.Fukujama*, cilvēks ir pietiekami racionāls pēc savas dabas, lai spētu analizēt potenciālos ieguvumus un zaudējumus, kuri rastos atkarībā no kopienas normu ievērošanas vai neievērošanas.

Lielā mērā normas noteiks to, cik veiksmīgi darbosies sociālo kontaktu tīkli. Efektīvas normas veido spēcīgas sociālā kapitāla formas. Piemēram, efektīvas normas, kas veicina drošu vidi un kavē kriminālās aktivitātes, dod iespēju uzturēties laukā nakts laikā vai arī veciem vientuļiem cilvēkiem nebaidīties dzīvot vieni. Cita sociālo kontaktu tīkliem raksturīga svarīga norma, ir indivīdu spēja darboties kolektīva, grupas interešu labā. Lai

iedzīvinātu un attīstītu sociālo kontaktu tīkliem labvēlīgas normas, tās var tikt stiprinātas ar dažādu sociālā atbalsta formu, statusa, cieņas un citu atlīdzību palīdzību.

Kāpēc sociālo kontaktu tīkli ir nozīmīgs drošumspējas veicināšanas avots?

Sociālo kontaktu tīkli jeb sociālais kapitāls jau vairāk kā 20 gadus ir neskaitāmu pētījumu uzmanības lokā. Daudzi no tiem pierāda, ka vairums gadījumos sociālie tīkli palielina indivīda spēju tikt galā ar personiskiem, starppersoniskiem un apkārtējās vides stresoriem, par vienu no kādiem tiek uzskatīta arī nedrošības sajūta.

Raugoties no indivīdu viedokļa, sociālo kontaktu tīkli ir elastīgi, efektīvi, individuāli piemēroti un pieejami, kā arī, nenoliedzami, finansiāli izdevīgi. Savukārt, no sabiedrības puses skatoties, sociālie tīkli pastiprina tautas identitāti, ietekmē cilvēku izturēšanās veidu un paspilgtina integratīvās attiecības starp indivīdiem, mājsaimniecībām un grupām. Attiecīgi, kā indivīdam, tā arī valstij kopumā sociālie tīkli ir neaizstājams un izdevīgs avots.

Tabula nr. 3

Sociālo tīklu priekšrocības drošumspējas veicināšanā attiecībā pret indivīdu un valsti

Priekšrocības attiecībā pret <i>indivīda rīcību</i> kā drošumspējas faktors	Priekšrocības attiecībā pret <i>valsti</i> kā drošumspējas faktors
<ul style="list-style-type: none"> ☉ Apziņa, ka indivīds nav viens ar savu problēmu. ☉ Kolektīvas rīcības pārkums pār individuālu darbību problēmu risināšanā. ☉ Plašāks pieejamo resursu spektrs un izmantošanas iespējas, nekā individuālā gadījumā. ☉ Skaitliski lielākas iespējas atbalstam un risinājumu alternatīvām. 	<ul style="list-style-type: none"> ☉ Mazāka birokrātija un lielāka elastība lēmumu pieņemšanas un ieviešanas procesā. ☉ “Dabiskāka” pienākumu un atbildības sajūta. ☉ Finansiāli izdevīgāks sociālo problēmu risināšanas līdzeklis. ☉ Daudz lielāka varbūtība, ka darbība būs vērsta uz cilvēkiem reālu vajadzību apmierināšanu un problēmu risināšanu. ☉ Lielāka personīgā motivācija līdzdarboties. ☉ Reāla darbības rezultātu redzēšana un piedzīvošana. ☉ Daudz ciešāka saistība ar reālo dzīvi un cilvēkiem patiesi aktuālām problēmām, nekā valsts līmeņi. Valsts nespēj izsekot līdzī straujajām izmaiņām indivīda dzīvē un savlaicīgi reaģēt uz jaunu vajadzību rašanos.

Politikas veidošanas procesā sociālo kontaktu tīklu piesaistīšana veicina efektīvu politisku lēmumu pieņemšanu, kurā tiek ievēroti iedzīvotāja vajadzības. Ne velti kā sinonīms sociālajam tīklam demokrātiskajās valstīs bieži tiek lietots angļu valodas termins *grassroots*, t.i. “iniciatīva no zāles saknēm”. Darbības iniciatīva un impulss nāk

no tās sabiedrības grupas, kuru skar konkrētā vajadzība vai problēma, un tālāk politikas veidošanas procesā pakāpeniski tiek iesaistīti plašāka sabiedrība, organizācijas, vietējā vara un citi rīcības aģenti.

Attiecību veids, ciešas vai vājas, nenoliedzami ietekmē arī darbības galarezultātu. Tā, piemēram, cilvēki, kurus vienos ciešas, brīvprātīgas attiecības, būs daudz motivētāki savā starpā apmainīties ar dažādiem resursiem un nesavtīgi ieguldīt savus laiku, zināšanu un līdzīgus resursus kopīgā mērķa sasniegšanai. Tieši šāda darbības shēma ir redzama nodaļā aplūkotojos piemēros, gan Jelgavas vecāku gadījumā (skat. Gadījumu nr.2), gan Mežaparka iedzīvotāju attīstības biedrībā (skat. Gadījumu nr.3).

Kādi ir sociālo tīklu veidi?

Formālie un neformālie sociālo kontaktu tīkli. Pie neformālajiem sociālajiem tīkliem var pieskaitīt tos ģimenes locekļus, ar kuriem indivīds dzīvo kopā māsaimniecībā. Arī pārējie ģimenes locekļi un radnieki, ar kuriem kopā nedzīvo, kā arī draugi, partneri un kaimiņi ir neformālo sociālo tīklu piemēri. Neformālie sociālie tīkli ir elastīgāki, atvērtāki pret jaunām idejām, jo tos nereglamentē formāli noteikumi.

Formālie sociālie tīkli, turpretim, veidojas un funkcionē plašākā kopienā un balstās uz, piemēram, ar darbavieta saistītām attiecībām (institūcijas personāls, arodbiedrība), ar vietēja vai valsts līmeņa asociācijām un citām grupveida attiecībām (izglītība, sports, izklaide, mūzika un māksla, baznīca, labdarības organizācijas, brīvprātīgais darbs, pašpalīdzība).

Arī tādas pilsoniskās attiecības, kas nebalstās uz grupu, kā, piemēram, politiskās akcijas un individuāli „labie” darbi, veido formālus sociālos tīklus. Institucionālā līmenī arī valsts ir formāla sociālā tīkla piemērs.

Latvijā izplatītāka ir uzticība neformālajiem tīkliem kā drošības resurss, nevis formālajiem. Statistika!!

Formālo tīklu vājumam ir vēsturiski iemesli. Īpaši labi atšķirība starp dažādiem sociālo tīklu veidiem bija saskatāma PSRS laikā. Ļoti labi darbojās uz neformāliem sakariem balstītas attiecības, taču praktiski neiespējami bija veidot organizācijas uz patiesas pilsoniskās līdzdalības un brīvprātības principiem - to noteica valsts ideoloģija.

Kriss Neiburgs (*Chriss de Neubourg*) pētot sociālo risku novēršanas stratēģijas pārejas perioda sabiedrībās, savos darbos uzsver, ka PSRS laikā izveidotā sistēma labi darbojās minimālo pamatvajadzību līmenī, kur galvenie drošības aģenti bija nodarbinātība un piederība ģimenei. Cilvēki, kuri bija nodarbināti varēja justies pasargāti slimības vai invaliditātes gadījumā, pastāvēja pabalstu sistēma ģimenēm ar bērniem, darbojās bērnu dārzi, valsts institūcijas nodrošināja lētus mājokļus, subsidēja enerģijas patēriņu, veselības aprūpi, sedza mācību maksas. Tā kā drošība lielā mērā bija atkarīga no piederības ģimenei un nodarbinātības, ne visi sabiedrības locekļi varēja justies droši. Piemēram, ja cilvēks nestrādāja, viņam bija lielāks nedrošības risks. Kā piemērus var

minēt cilvēkus ar īpašām vajadzībām, tāpat arī bez vecāku gādības palikušie bērni, kuri uzturējās slēgtās institūcijās.

Vienlaicīgi PSRS laikā uzskatāmi darbojās dažādi neformālo tīklu veidi, kurus izmantoja vērā ņemamai informācijas, preču, pakalpojumu, kultūras vērtību apmaiņai. Savā ziņā valsts ideoloģija veicināja neformālo tīklu nostiprināšanos un attīstību, jo tā bija reāla iespēja piekļūšanai dažādiem oficiāli nepieejamiem “labumiem” jeb “deficītam”. Taču neformālo tīklu esamība bija jau saistīta ar nedrošību un sniegšanos ārpus pamatvajadzībām.

Runājot tādās kategorijās kā cilvēktiesības, līdzdalība, vārda, informācijas, pārvietošanās brīvība, PSRS sistēma ir uzskatāma par nedrošu. Cilvēki, kas centās realizēt kādu no šīm aktivitātēm (iegūt kādu no šiem labumiem), saskārās ar risku zaudēt savu “nosacīto” drošību.

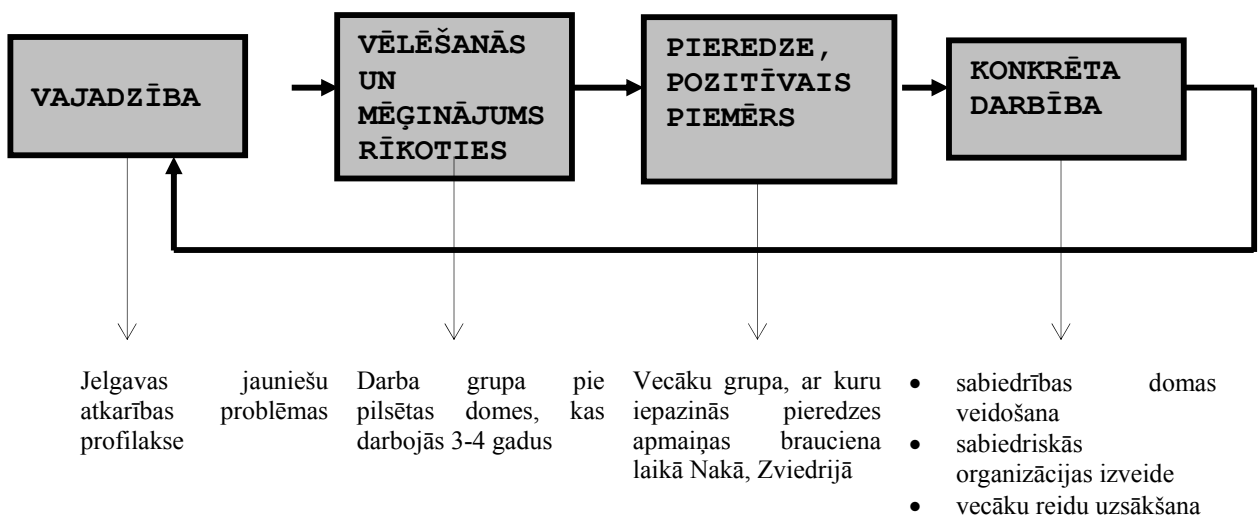
Kādas ir sociālo tīklu īpašības?

Kāds ir sociālo kontaktu tīklu veidošanās process?

Sociālo kontaktu tīklu veidošanos ir jāaplūko kā procesu, kuram ir savas likumsakarības. Vairumā gadījumu sociālo kontaktu tīklu attīstībā var izdalīt četrus svarīgus priekšnosacījumus – vajadzība vai problēma, vēlēšanās un mēģinājums rīkoties, pieredze vai pozitīvais piemērs un konkrēta darbība. Zemāk attēlotais sociālo kontaktu tīkla veidošanās process (Attēls nr.4) ir ilustrēts, izmantojot konkrētu nodaļā aprakstītu Jelgavas vecāku darbības piemēru (skat. Gadījumu nr. 2).

Attēls Nr.4

Formālo sociālo kontaktu tīklu veidošanās process

Sociālo kontaktu tīkla veidošanās pamatā ir vietēja rakstura **vajadzība**, kuru kopienas dalībnieki apzinās, taču aktīvi nerisina. Sabiedriskās organizācijas “Vecāki Jelgavai” gadījumā šī vajadzība bija jauniešu atkarības problēma un tās profilakses nepieciešamība.

Vēlēšanās un mēģinājums rīkoties, kaut ko mainīt vai uzlabot apkārt notiekošajā ir nākamais solis, kas tuvina cilvēkus sociālā kontaktu tīkla izveidei. Vēlēšanās var būt neapzināta un neorganizēta vai, kā minētajā gadījumā, definēta un pasīvi atbalstīta. Jelgavas pilsētas dome izveidoja dažādu profesionāļu darba grupu identificētās problēmas risināšanai.

Viens no izšķirošākajiem soļiem sociālo kontaktu tīklu izveides procesā ir **pieredze jeb pozitīvais piemērs**. To var definēt arī kā “grūdienu no malas”, kas ir vajadzīgs, lai vēlēšanās rīkoties no pasīvas formas pārvērstos aktīvā darbībā. Tas ir ļoti svarīgs nosacījums, īpaši Latvijas situācijas kontekstā. Kaut arī cilvēkiem ir labs sociālo tīklu kontaktu potenciāls, proti, visumā tie ir cieši, intensīvi un slēgti, tomēr tie reti pārvēršas konkrētā darbībā. Jelgavnieki šo pieredzi guva Zviedrijā, Nakas pilsētā, kur profilaktiskās grupas dalībniekiem bija iespēja iepazīties ar zviedru vecāku grupu, kas nakts stundās rūpējās par vietējo jauniešu drošību, veicot reidus populārākajās izklaides vietās.

Jāpiezīmē, ka nodaļā aplūkoto formālo sociālo kontaktu tīklu izveidē svarīgu lomu ir spēlējuši atsevišķi cilvēki jeb līderi, kas var pildīt arī pieredzes jeb pozitīvā piemēra lomu. Tie cilvēki, kuriem ir vēlēšanās veltīt savu laiku un enerģiju ne tikai savu, bet arī citu cilvēku interešu labā, kuri ir gatavi iesaistīties kādās sabiedriskās aktivitātēs, dalīties ar savu pieredzi, sakariem un zināšanām un spēj iedrošināt līdzcilvēkus

Visbeidzot, sākas **konkrēta darbība**, kas aprakstītajā gadījumā izpaudās kā sabiedriskās organizācijas “Vecāki Jelgavai” (formāla sociālo kontaktu tīkla) nodibināšana un tās darbības uzsākšana. Sociālo tīklu veiksmīgai darbībai ļoti svarīgs ir gan līdzcilvēku, gan vietējās valdības un uzņēmēju atbalsts.

Atbalsta nozīmi īpaši uzsvēra arī citi Pārskata pētījuma ietvaros aptaujātie respondenti. Sociālo tīklu darbības pamatprincips ir tas, ka pastāv virkne jautājumu, kuri nav atrisināmi individuāli. Daudz efektīvāks veids ir kolektīva darbība, taču nepietiek tikai ar ideju un vienošanos. Jebkura jautājuma risināšanas process paredz dažādu rīcības subjektu iesaistīšanos. Daudzos gadījumos īpaši svarīgs ir vietējās pārvaldes institūciju (pašvaldības) atbalsts, kas var izpausties visdažādākajos veidos gan finansu, gan cilvēkresursu, gan morāla atbalsta un pateicības veidā. Tikpat svarīgs ir uzņēmēju atbalsts, kas var izpausties kā atsevišķu darbību sponsorēšana. Nozīmīgs ir arī apkārtējās sabiedrības atbalsts un masu mediju piesaistīšana, kas veicina sociālo kontaktu tīkla darbības atpazīstamību, idejas nostiprināšanu un izplatīšanu sabiedrībā, jaunu domubiedru piesaisti.

Arī citu nodaļā aplūkoto formālo sociālo kontaktu tīklu veidošanās procesos var atrasts līdzīgas kopsakarības. Pirmkārt, katra izveides pamatā ir bijusi konkrēta vajadzība vai problēma, kura prasa kādu risinājumu. Otrkārt, tam seko pirmās aktivitātes, kas bieži tīkai īstenotas pateicoties šaura domubiedru pulka iniciatīvai un ne vienmēr ir sastopas ar atbalstu un apkārtējās vides atsaucību. Treškārt, seko tā saucamais “grūdiens no malas”

jeb pieredze, pozitīvais piemērs, kas sniedz būtisku ieguldījumu tīkla turpmākajā izveidē. Šajā posmā būtisks ir tieši jaunais, pozitīvais, kas darbojas kā papildus avots, stimuls, lai turpinātu uzsākto. Viens no Pārskata viesiem to nosauca par “helikoptera skatījumu”. Ceturtkārt, tā ir tīkla formalizēšana un konkrēta darbības uzsākšana.

Tabula nr.2

Pārskata 4.nodaļā aplūkoto formālo sociālo tīklu piemēru veidošanās process

Piemērs	Vajadzība	Vēlēšanās un mēģinājums rīkoties	Pieredze un pozitīvais piemērs	Konkrēta darbība
Latvijas kooperatīvo krājaizdevu sabiedrību savienība	Nepieciešamība pēc maziem kredītiem 20.gs. 90-to gadu sākumā (piemēram, līdzekļi veselības aprūpei)	Cēsu rajona reģionālās attīstības plāna izstrāde, kurš paredzēja pirmās krājaizdevu sabiedrības dibināšanu.	Rietumeiropas valstu (Vācija, Īrija) un Kanādas latviešu pieredze, krājaizdevu sabiedrību darbības piemēri Latvijā līdz 2.pasaules karam.	Plaša krājaizdevu sabiedrību kustības izplatība Latvijā, Latvijas kooperatīvo krājaizdevu sabiedrību savienības izveide.
S/o “Karosta K@2 ” Liepājā	Vajadzība veidot sociāli aktīvu un drošu vidi Liepājas Karostā, iesaistot iedzīvotājus, mākslas projektu attīstība, kultūrvēsturiskā mantojuma atjaunošana un saglabāšana.	Pirmie centieni apdzīvot un atjaunot vienu no vecajām Karostas ēkām, pirmo projektu izstrāde un realizācija, iedzīvotāju informēšana un iesaistīšana.	Pieredze starptautisku projektu izstrādē un menedžmentā, atšķirīgs “skats no malas”.	S/o “Karosta K@2 ” izveide, iespēju radīšana iedzīvotāju līdzdalībai savas kopienas veidošanā un saglabāšanā, Interneta mājas lapas izveide (http://www.karosta.org)
S/o “Mežaparka attīstības biedrība”	Vajadzība veidot ilgspējīgu, drošu un kvalitatīvu dzīves vidi, apzināt un saglabāt Mežaparka kultūrvēsturisko mantojumu.	Tiek noorganizēta konference “Mežaparks-pirmā dārzu pilsēta Eiropā”.	Dažādu speciālistu vides attīstības jautājumos - Mežaparka iedzīvotāju pieredze starptautisku projektu izstrādē un menedžmentā un gatavība	Tiek nodibināta s/o “Mežaparka attīstības biedrība”, veikta Mežaparka iedzīvotāju aptauja, izstrādāts Mežaparka līdzsvarotas attīstības plāns, īstenotas attīstības plāna sabiedriskās apspriešanas.

			<p>pedalīties savas dzīves vides attīstībā, atšķirīgs "skats no malas".</p>	
--	--	--	---	--

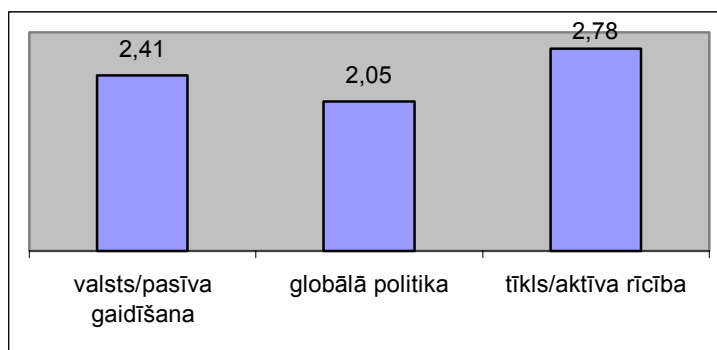
Ar reālas darbības uzsākšanu, sociālo kontaktu tīkla veidošanās process nebeidzas - tas ir dialektisks process, kas attīstās spirālveidīgi, kur katras konkrētās darbības laikā tiek definētas jaunas vajadzības un to apmierināšanai meklētas jaunas iespējas. Tā, piemēram, vecāki no Jelgavas savas organizācijas neilgās pastāvēšanas laikā jau ir nonākuši pie secinājuma, ka ir nepieciešams strādāt pie vecāku izglītošanas jautājumiem, rīkojot seminārus un gatavojot materiālus par to, kā mācīt saviem bērniem nekļūt par vardarbības upuriem uz ielas un vairot savu drošību.

Sociālo kontaktu tīklu nozīmību apstiprina Pārskata ietvaros veiktais pētījums, kas parāda, ka Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka sociālo kontaktu tīkli drošumspēju vairo vairāk nekā citas iespējas.

Pētot jautājumu par to, cik lielā mērā sociālo kontaktu tīkli kalpo kā drošības avots Latvijas iedzīvotāju vidū, var novērot divas tendences.

Pirmkārt, Pārskata ietvaros veiktais pētījums parāda, ka Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka sociālo kontaktu tīkli vairo drošumspēju vairāk nekā citas iespējas (attēls nr.5).

Attēls nr.5
Drošumspēju vairojošie faktori

Vērtējums ir veikts skalā no 1-4. 1 "mazina drošības izjūtu" un 4 "ļoti vairo drošības izjūtu".
 "Valsts/pasīva gaidīšana" attiecas uz tieslietu sistēmu, policiju un iekšlietu sistēmu, sociālās aprūpes sistēmu, veselības aprūpes iestādēm, nodarbinātības sistēmu, valdību, pašvaldību, Latvijas bruņotiem spēkiem,
 "Globālā politika" attiecas uz NATO, ANO, ES, ASV, Krievija
 "Tīkls/aktīva rīcība" attiecas uz draugiem, ģimeni, neformālām aprindām, kaimiņiem, paša rīcību

Otrkārt, kā parāda 1999.gadā veiktais Dzīves apstākļu pētījums, Latvijā neformālie sociālo kontaktu tīkli ir izplatīti, tie ir cieši un tiek bieži izmantoti. Proti, vismaz reizi nedēļā vidēji 83% respondentu kontaktējas ar draugiem un kaimiņiem, 79 % - ar saviem vecākiem, 65 % ar sava vīra vai sievas vecākiem, 62 % gadījumu ar brāļiem vai māsām. Abas šīs tendences ilustrē vērā ņemamu sociālo kontaktu tīklu izmantošanas potenciālu un iespējas.

Līdzās ciešajiem neformālajiem sociālo kontaktu tīkliem, cilvēki pamazām iesaistās dažādu sabiedrisko organizāciju darbībā. 1999.gadā veiktais Dzīves apstākļu pētījums rāda, ka 4% respondentu bija iesaistījušies dažādu politisko un reliģisko, sieviešu, vides aizsardzības, aroda (vai profesionālo) vai citu interešu grupu darbībā, 10 % arodbiedrību un darba devēju organizāciju darbā, 13 % citās asociācijās, komitejās vai organizācijās.

Tai pat laikā Latvijas iedzīvotājiem ir raksturīgas augstas ekspektācijas pret valsts institūcijām (attēls nr.5), ko ilustrē fakts, ka kā otro svarīgāko drošumspējas veicināšanas faktoru respondenti min valsts institūciju darbību. Iespējams, ka šie it kā savā starpā pretrunīgie dati (no vienas puses sociālo kontaktu tīkli tiek uzskatīti par svarīgāko drošības resursu, no otras puses, augstas ekspektācijas pret valsts institūcijām un pasivitāte) norāda uz to, ka Latvijas iedzīvotāji potenciāli vēlas rīkoties, taču viņiem pietrūkst darbības impulsa, kas šobrīd visvairāk tiek sagaidīts no valsts institūcijām.

Cilvēku līdzdalība sociālo kontaktu tīklos, attiecību intensitāte, to biežums un veids ir saistīts ar dažādiem faktoriem. Kā uzskatāmākos var izšķirt – materiālo stāvokli, t.sk. sava materiālā stāvokļa pašvērtējumu, dzīves vietu, dzimumu, vecumu, bērnu skaits ģimenē, izglītību, nodarbošanos, laika resursus.

Attēls nr. 6

Faktori, kas ietekmē līdzdalību sociālo kontaktu tīklos

Materiālais stāvoklis, t.sk. subjektīvais materiālā stāvokļa pašvērtējums. Pastāv sakarība starp iesaistīšanos sociālo kontaktu tīklos un ienākumu līmeni. To apstiprina gan Pārskata ietvaros veiktais pētījums, gan 1999.gadā veiktais Dzīves apstākļu pētījums. Pārskata ietvaros veiktais pētījums parāda (tab.nr.5), ka tieši cilvēkiem ar zemākiem ienākumiem, iesaistīšanās sociālo kontaktu tīklā ir nozīmīga drošības sajūtas veicināšanā, proti, cilvēki

jūtas droši, ja viņiem apkārt ir citi cilvēki, ar kuriem viņi regulāri var kontaktēties, apmainīties ar informāciju, palūgt padomu, palīdzību un atbalstu. Arī 1999.gada Dzīves apstākļu pētījums parādīja, ka respondenti ar zemākiem ienākumiem biežāk satiekas ar saviem vecākiem vai vienu no viņiem. No vienas puses, attiecības un sociālie kontakti šiem cilvēkiem ir nepieciešami izdzīvošanai, zināmā mērā tie kompensē to, kas netiek gūts, piemēram, no aktīvas profesionālās dzīves, profesionāliem sakariem, augstiem ienākumiem un statusa sabiedrībā. Tādējādi sociālo kontaktu tīkli pilda būtisku sociālās integrācijas funkciju, īpaši trūcīgiem cilvēkiem. Tieši attiecības ar kaimiņiem, draugiem ir būtisks drošības avots, kas bieži ir vienīgais veids kā iegūt informāciju, saņemt preces vai pakalpojumus, aizņemties naudu, utml.

No otras puses, kā parādīja 1999.gadā veiktais Pasaules Bankas un ANO Attīstības programmas finansētais pētījums "Nabadzīgo cilvēku viedokļi: nabadzības sociālais vērtējums Latvijā", nabadzība liedz cilvēkiem uzturēt sociālos kontaktus situācijā, kad šādi kontakti ir ļoti nepieciešami viņu izdzīvošanai, kā rezultātā samazinās līdzšinējo kontaktu skaits un tas, savukārt, veicina sociālo atstumtību.

Viena no grupām, kas īpaši pakļauta nabadzības un sociālās atstumtības riskiem, ir bērni un ģimenes ar bērniem. 2002.gada Labklājības ministrijas pasūtītais pētījums "Sociālās atstumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem" parādīja, ka nokļūšanai trūcīgo ģimeņu riska grupā visvairāk pakļautas – ģimenes ar 2 un vairāk bērniem, bērni, kuri dzīvo ar vienu no vecākiem, ģimenes, kurās vismaz viens ģimenes loceklis ir bezdarbnieks, bērni, kuru vecāki ir invalīdi, bērni – invalīdi, bērni no sociālo nelabvēlīgām ģimenēm, Latgalē dzīvojošās ģimenes.

Domājot par sociālās atstumtības risku novēršanu, īpaša uzmanība jāpievērš bērnu sociālās integrācijas jautājumiem. Šajā sakarā sociālo kontaktu tīkli spēlē nozīmīgu lomu, kā viens no veidiem, kā veicināt bērnu iekļaušanos un līdzdalību apkārtējās sabiedrības norisēs. Trūcīgo bērnu sociālie kontakti ir ierobežoti, un, kā parāda pētījumi, tie realizējas tikai sev līdzīgo vidū, tāpat kā attiecības visbiežāk savā starpā uztur cilvēki, kuri dzīvo relatīvi līdzīgos apstākļos. Runājot par trūcīgo ģimeņu bērnu sociālās integrācijas veicināšanu, ar sociālo kontaktu tīkliem ir domāta izglītības sistēma, tās plašā nozīmē. Proti, papildus izglītības iespēju (datorzinības, svešvalodas, u.c.), veselīga un pilnvērtīga brīvā laika pavadīšanas iespēju pilnveidošana trūcīgo ģimeņu bērniem. Tieši kopā mācoties, apgūstot interesēm atbilstošu izglītību, cilvēkiem izveidojas vienas no turpmākajā dzīvē nozīmīgākajām attiecībām, kas sniedz ne tikai emocionālu drošību, bet arī tīri praktisku, gan palīdzot atrast darbu, gan dibināt citus nepieciešamus kontaktus, gan apmainoties ar informāciju. Īpaša uzmanība jāpievērš bērniem ar īpašām vajadzībām, kā arī ģimenēm, kurās kāds no vecākiem ir invalīds, jo bērniem no šīm ģimenēm ir ierobežotas iespējas apgūt labu izglītību. Bieži vien to nosaka gan tīri fiziskās iespējas piekļūt izglītības iestādēm, gan arī bērnu vajadzību specifika un apmācības īpatnības, gan šo ģimeņu materiālais stāvoklis – no visiem Latvijā reģistrētajām personām ar īpašām vajadzībām strādā tikai 14 %. Lai neveicinātu šīs grupas bērnu sociālo atstumtību visu turpmāko dzīvi, ir jādomā par to, kā nodrošināt viņu izglītošanu vispārīzglītojošās skolās. Lai gan tas, iespējams, prasa līdzekļus skolu pielāgošanai bērnu vajadzībām, speciālistu

sagatavošanai, mācību līdzekļu iegādei, tas ir viens no reāliem veidiem kā mazināt sociālās atstumtības draudus vienai mūsu sabiedrības daļai.

Pārskata ietvaros veiktais pētījums parādīja, ka arī sociālo kontaktu tīkliem piešķirtā pozitīvā nozīme ir saistīta ar respondentu materiālā stāvokļa subjektīvo vērtējumu - cilvēki, kuri savu materiālo labklājību vērtē pozitīvāk, izsakās, ka viņu nedrošības mazināšanā lielāka nozīme ir aktīvai dalībai sociālajos tīklos. Citiem vārdiem, tas nozīmē, ka cilvēki, kuri savu materiālo stāvokli vērtē kā labāku, lielākā mērā paši ir aktīvi un drošumsajūtas stiprināšanā aktīvāk iesaista savus ģimeni, draugus, kaimiņus.

Dzīves vieta. Pārskata ietvaros veiktais pētījums parādīja, ka Latvijas iedzīvotāju iesaistīšanās sociālo kontaktu tīklos ir saistīta dzīves vietu – jo mazāk urbanizēta vide, jo vairāk sociālie tīkli ir pozitīvs faktors, kurš ļauj tikt galā ar nedrošību. Tas nozīmē, ka mazāk urbanizētās dzīves vietās dzīvojošie lielākā mērā ir gatavi aktīvi iesaistīties aktīvā sadarbībā ar citiem cilvēkiem, lai kopīgi vairotu savu drošības izjūtu. Šī sakarība parādās arī 1999.gada Dzīves apstākļu pētījumā, kurš apstiprina, ka lielākās pilsētās iedzīvotāji retāk uztur attiecības ar kaimiņiem. Savukārt, jo mazāk urbanizēta vide, jo sociālo kontaktu tīkls tiek izmantots intensīvāk – cilvēki apmainās ar informāciju, veic savstarpējā atbalsta funkcijas.

Dzimums. Attiecībā uz sociālo kontaktu biežumu gan sievietes, gan vīrieši atrodas diezgan līdzīgās pozīcijās. Ar radniekiem vienlīdz bieži tiekas gan vīrieši, gan sievietes, taču, piemēram vīrieši – 26% salīdzinājumā ar sievietēm – 16 %, biežāk tiekas ar kolēģiem ārpus darba laika.

Vecums. Saistot cilvēku vecumu un sociālo kontaktu biežumu, pastāv likumsakarība, ka pieaugot vecumam, samazinās sociālo kontaktu biežums. Visretākie ikmēneša sociālie kontakti ir cilvēkiem vecuma grupā no 65 gadiem un vecākiem, savukārt, visbiežākie vecuma grupā no 18-24. Tas pats attiecas uz sociālo kontaktu tīkla plašumu – visplašākais sociālo kontaktu tīkls ir jauniem cilvēkiem vecumā līdz 24 gadiem. 1999.gada Dzīves apstākļu pētījums parādīja, ka 44 gadi ir tā robeža, kad būtiski samazinās kontaktu biežums ar draugiem. Pieaugot vecumam, samazinās ne tikai sociālo kontaktu tīklu biežums, bet arī cilvēku spējas, gatavība izmantot sociālo kontaktu tīklu kā drošības resursu. Tā, 1999.gada Dzīves apstākļu pētījums parādīja, ka vecumā līdz 65 gadiem cilvēkiem nav problēmu atrast sev kontaktpersonu, ja ir radusies nepieciešamība, taču pēc 65 gadiem šādas iespējas samazinās un pēc 75 gadu sasniegšanas katrs desmitais cilvēks jūtas vientuļš un nespēj atrast sabiedrību. Tas pats attiecas uz uzticamības personas esamību personīgu problēmu apspriešanai – no visām vecuma grupām uzticamības personu visgrūtāk atrast vecākiem cilvēkiem. Vecie cilvēki mūsu sabiedrībā ir viena no grupām, kurai ir paaugstināts sociālās atstumtības risks un paaugstināta nedrošība. No otras puses, aktuāls ir jautājums par cilvēku prasmēm izmantot sociālo kontaktu tīklus kā drošības resursu. Tas attiecas arī uz veciem cilvēkiem. Piemēram, šīs vecuma grupas respondenti salīdzinot ar citām ar vecuma grupām salīdzinoši bieži kontaktējas ar kaimiņiem (84,1% vismaz reizi mēnesī tiekas ar kaimiņiem), taču cits jautājums ir, cik lielā mērā šīs attiecības kalpo jau minētajai nedrošības mazināšanai.

2002.g. janvārī

Bērnu skaits ģimenē. Pētot sociālo kontaktu biežumu, ir novērojama likumsakarība, ka pieaugot bērnu skaitam ģimenē pieaug arī sociālo kontaktu biežums.

Šo likumsakarību var saistīt ar vairākos Latvijā veiktos pētījumos apstiprināto faktu, ka pieaugot bērnu skaitam ģimenē, pieaug ģimenes nabadzības un sociālās atstumtības risks, savukārt, tieši trūcīgiem cilvēkiem sociālo kontaktu tīkls ir nozīmīgs drošības avots. Bieži vien te tiek skarta drošība, kas saistīta galvenokārt ar izdzīvošanu.

Nodarbošanās un laiks. Kā parāda 1999.gada Dzīves apstākļu pētījums cilvēka nodarbošanās darbaspējīgā vecumā ietekmē arī dažādu sociālo kontaktu biežumu. Pēc šī pētījuma datiem visbiežāk iknedēļas sociālie kontakti ar radiem un citiem cilvēkiem ārpus mājsaimniecības ir nestrādājošiem darba meklētājiem. Savukārt, retāki iknedēļas sociālie kontakti ir uzņēmējiem un pašnodarbinātajiem. Pārsvarā gadījumu iknedēļās sociālo kontaktu biežums darbaspējīgo iedzīvotāju vecumā grupā samazinās atbilstoši sekojošai līknei – nestrādājošie darba meklētāji, fizisku darbu strādājošie – garīgu darbu strādājošie – uzņēmēji un pašnodarbinātie. No vienas puses to varētu skaidrot ar rīcībā esošajiem laika resursiem, proti, cilvēkiem, kuri meklē darbu, ir vairāk laika, lai tiktos ar citiem cilvēkiem. No otras puses, analizējot sociālo kontaktu tīklu veidošanās specifiku ir vērojama tendence, ka mainoties cilvēka profesionālajai izaugsmei, dzīvojot aktīvu darbu un karjeras dzīvi, mainās arī attiecības. Arvien nozīmīgāku vietu sāk ieņemt profesionālie sakari un darba attiecības, otrā plānā atvīzot attiecības ar veciem draugiem, kuru pamatā iespējams ir vairāk intimitāte, personīgā pieķeršanās un emocionāla tuvība. Tā, piemēram, nestrādājošiem darba meklētājiem tāds sociālo kontaktu veids kā attiecības ar darba kolēģiem, būs daudz mazāk izteikts nekā profesionāli aktīviem cilvēkiem.

Kā atsevišķu grupu ir jāmin pensionāri, jo satraucošs ir fakts, ka gandrīz katram septītajam jeb 15,2 % pensionāru nav iknedēļas sociālo kontaktu nedz ar radiem, nedz citiem cilvēkiem ārpus mājsaimniecības. Salīdzinājumā ar citām grupām pensionāriem ir visierobežotākais sociālo kontaktu tīkls.

Izglītība. Aplūkojot cilvēku līdzdalību dažādās organizācijās (arodbiedrības, politiskās partijas, reliģiskās, sporta, dažādas brīvā laika pavadīšanas, interešu/vides, u.c. organizācijas) jeb tā saucamajos formālajos sociālo kontaktu tīklos, ir novērojams, ka cilvēki ar zemāku izglītību biežāk atrodas ārpus formālajiem sociālo kontaktu tīkliem. Tā, piemēram, 39,6 % no respondentiem ar augstāko izglītību darbojas kādā no organizācijām, vai ir tās biedrs, kamēr starp respondentiem ar pamatizglītību tādu ir 13,8 %, ar vispārējo vidējo izglītību – 21,7%, ar vidējo speciālo izglītību pēc vidusskolas – 26,6%. Atkarībā no organizāciju darbības rakstura, līdzdalība tajās norāda uz cilvēku gatavību iesaistīties sabiedriskās aktivitātēs, paplašināt savu sociālo kontaktu tīklu, gatavību dalīties ar citiem savā laikā, zināšanās, informācijā, kas kopumā ir nozīmīgs veids kā ietekmēt ne tikai savu personīgo un apkārtējo cilvēku drošību, bet arī iesaistītos sabiedrībai nozīmīgu procesu attīstībā.

Kādā veidā sociālo kontaktu tīkli var veicināt drošumspēju noteiktos nedrošības aspektos?

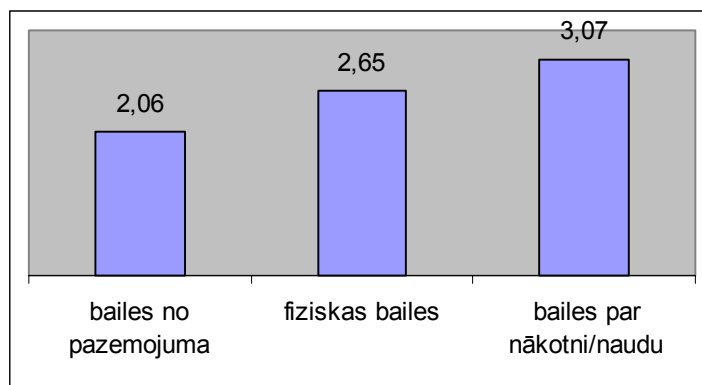
Nākamās Pārskata apakšnodaļas “Ekonomiskā drošība” un “Vide un personiskā drošība” aplūkos atsevišķus drošības aspektus un cilvēku līdzdalību sociālajos kontaktu tīklos kā vienu no resursiem jeb līdzekļiem, kas var mazināt nedrošības izjūtas šajās jomās.

Minēto drošības aspektu izvēles pamatā ir vairāki apsvērumi.

Pirmkārt, Pārskata ietvaros veiktais pētījums parādīja svarīgākos iedzīvotāju nedrošības aspektus, proti, tā ir tieši fiziskā (personīgā) un ekonomiskā drošība (attēls nr.7)

Attēls nr. 7

Subjektīvie nedrošības aspekti Latvijas iedzīvotāju skatījumā

Vērtējums ir veikts skalā no 1-4. 1-“nemaz nebaidos” un 4-“ļoti baidos”.

“Bailes no pazemojuma” - bailes no emocionālas vardarbības darbā, bailes zaudēt kolēģu izpratni un atbalstu, bailes ciest no seksuālas vardarbības, vai bailes neizturēt konkurenci darba tirgū.

“Fiziskas bailes” - bailes ciest no fiziskas vardarbības, ciest badu, pazaudēt pajumti, nopietni saslimt utml.

“bailes par nākotni/naudu” - bailes saslimšanas gadījumā nespēt samaksāt par ārstēšanos, vecumdienās nesaņemt pietiekami lielu pensiju, nespēt samaksāt par komunālajiem pakalpojumiem utml.

Otrkārt, ne visos gadījumos, kad cilvēks jūtas nedrošs, var palīdzēt sociālie tīkli. Piemēram, kaut arī Pārskata ietvaros veiktais pētījums parādīja, ka lielu nedrošību cilvēkos izraisa viss, kas skar veselību un tās aprūpi (bažas par to, ka saslimšanas gadījumā nevarēs samaksāt par ārstēšanos, netiks saņemti kvalitatīvi medicīniskie pakalpojumi), sociālie tīkli šajā gadījumā diez vai spēlēs izšķirošo nozīmi, jo runa ir par veselības aprūpes sistēmu, tās organizēšanu, pakalpojumu kvalitāti un pieejamību.

Nodaļā ir aplūkoti gadījumi, kuros cilvēku līdzdalība un kopējas aktivitātes ir nozīmīgs avots drošības vairošanā. Kā ilustrācija ekonomiskās drošības veicināšanai tiek izmantots Latvijas Krājaizdevumu sabiedrības darbības piemērs. Pārējie piemēri ir saistīti ar apjomīgāku tēmu, proti, vide un personīgā sociālā un fiziskā drošība. Aplūkotajos piemēros vide ietver sevī vairākus drošības aspektus – fiziskā, emocionālā, sociālā drošība. Lai to ilustrētu, ir izmantoti gadījumi par Jelgavas pilsētas vecākiem, Mežaparka iedzīvotāju attīstības biedrības darbību un Karostu Liepājā. Profesionālās vides drošību ilustrē Izglītības un Zinātnes darbinieku arodbiedrības piemērs.

Ekonomiskā drošība

Saskaņā ar cilvēka drošības indeksa metodoloģiju, ekonomiskā drošība ietver sevi nodarbinātību un ienākumus. Savukārt, K. Neiburgs norāda, ka ekonomisko drošību veicina ne tikai iesaistīšanās darba tirgū, bet arī paļaušanās uz savu ģimeni vai iesaistīšanās sociālo tīklu darbībā. Arī sociālo tīklu pētnieks Dž.Kolemans norāda uz tiešu sakarību starp sociālo kapitālu un ekonomisko attīstību. Viņš uzsver, ka sociālajām sistēmām, kurām raksturīgi spēcīgi sociālo kontaktu tīkli (attīstās dažādas asociācijas un ir novērojama augsta pilsoniskās līdzdalības pakāpe), ir daudz lielākas iespējas ekonomiskai attīstībai.

Kā parāda Pārskata ietvaros veiktais pētījums, Latvijas iedzīvotājiem ekonomiskā drošība šobrīd izraisa vislielākās bažas. To pašu atklāj arī Tieslietu ministrijas pasūtītais un 2002.gadā veiktais pētījums "Attieksme pret atsevišķiem ar integrāciju saistītiem jautājumiem", proti, atbildot uz jautājumu par savu drošību, kā divus galvenos nedrošību izraisošos faktorus Latvijas iedzīvotāji min bezdarbu – 40,6% respondentu un zemus ienākumus – 30,5%. Un otrādi, darbs, labi ienākumi ir divi svarīgākie iemesli, kas Latvijas iedzīvotājiem ļauj justies droši.

Viena no centrālajām sociālo kontaktu tīkla priekšrocībām drošumspējas veicināšanā ir cilvēku aktivitāte. Arī attiecībā uz ekonomisko drošību aktīva rīcība, kā arī iesaistīšanās sociālo kontaktu tīklos (t.i. draugi, ģimene un vietējā kopiena) un to resursu izmantošanā ir daudz produktīvāka nekā pasivitāte un augstas ekspektācijas attiecībā pret valsti un pašvaldībām. Arī Pārskata ietvaros veiktais pētījums apstiprina pieņēmumu, ka draugi, ģimene, neformālas aprindas, kaimiņi un paša rīcība veido nozīmīgāko drošības veicināšanas faktoru salīdzinājumā ar vairāk pasīvajiem (ekspektācijas attiecībā uz tieslietu sistēmu, policiju un iekšlietu sistēmu, veselības aprūpes iestādēm, valdību, pašvaldībām, Latvijas bruņotajiem spēkiem, sabiedriskām organizācijām, baznīcu) vai indivīdam neaizsniedzamajām globālās politikas norisēm (NATO, ANO, ASV, Eiropas Savienība).

Atbildot uz Pārskata pētījuma ietvaros uzdoto jautājumu par iespējamām veidēm kā izvairīties vai mazināt indivīda dzīvē pastāvošos ekonomiskos draudus, dominējošā atbilde bija, ka šos draudus var mazināt valsts. Bez tam svarīgi piebilst, ka otrā biežāk minētā iespēja izvairīties no draudiem bija "pats". Jāsecina, ka kopumā iespēja izmantot sociālo kapitālu, sadarbojoties sociālo tīklu ietvaros Latvijas iedzīvotāju apziņā šobrīd nesaistās ar iespēju kopīgi ar citiem darboties ekonomisko draudu mazināšanas virzienā. Taču uzreiz jāpiebilst, ka tā ir kopējā centrālā tendence. Kopumā Pārskata aptaujas dati ļauj domāt, ka sociālie tīkli sevī slēpj daudz iespēju mazināt ekonomisko nedrošību.

Pārskata ietvaros veiktais pētījums parāda divas sakarības.

Pirmkārt, jo cilvēki aktīvāk savu problēmu risināšanā iesaista ģimeni un draugus, jo mazākas ir viņu bailes par materiālo nodrošinājumu nākotnē.

Tabula nr.4

Mēģinājumu risināt problēmas ģimenes un draugu lokā saistība ar bailēm par ekonomisko nodrošinājumu nākotnē” (%-tos)

2002.g. janvārī

		Personiskajā dzīvē baidās/nebaidās par materiālo nodrošinājumu nākotnē:		
		<i>nebaidās</i>	<i>baidās</i>	kopā
Mēģinājis/usi risināt problēmas ģimenes un draugu lokā:	<i>ir</i>	37,7	33,3	70,9
	<i>nav</i>	17,4	11,7	29,1

Kā redzams tabulā nr.4, tad, lielais vairums cilvēku ir mēģinājuši risināt problēmas ģimenes un draugu lokā. Turklāt lielākā šīs grupas daļa nebaidās par savu personisko ekonomisko nodrošinājumu nākotnē.

Otrkārt, jo zemāki ienākumi, jo lielāka nozīme drošības sajūtas veicināšanā ir aktīvai rīcībai sociālajos tīklos.

Tabula nr.5

Aktīvas rīcības saistība ar ienākumiem uz vienu ģimenes locekli (%-tos)

		Drošības sajūtu :		
		<i>nevairo</i> aktīva rīcība sociālajos tīklos	<i>vairo</i> aktīva rīcība sociālajos tīklos	Kopā
Ienākumu līmenis ģimenē uz vienu cilvēku:	<i>zemi</i> ienākumi (līdz Ls 55)	24,5	31,0	55,5
	<i>augsti</i> ienākumi (virs Ls 55)	15,6	29,0	44,4

Pārskata aptaujas rezultātu analīze arī vairākos citos veidos ļauj apgalvot, ka darbība sociālajos tīklos mazina cilvēku bailes par materiālo nodrošinājumu nākotnē (skat. tabulu nr.5).

Kā skaidri redzams tabulā nr.5 attēlotajos rezultātos, tad pārliecība, ka aktīva rīcība sociālajos tīklos vairo drošības sajūtu, ir saistīta ar ienākumu līmeni ģimenē uz vienu cilvēku. Respondenti, kuru ienākumi ģimenē uz vienu cilvēku ir lielāki, daudz lielākā mērā uzskatīja, ka tieši viņu aktīvā darbība palīdz izvairīties no nedrošības sajūtas.

Gadījums nr. 1

Sociālo kontaktu tīkli kā avots ekonomiskās drošumspējas veicināšanai - Latvijas kooperatīvo krājaizdevu sabiedrību kustība

Krājaizdevu sabiedrība ir biedru dibināts un pārvaldīts finanšu kooperatīvs. Tā būtība ir apmierināt biedru ikdienas vajadzības, iesaistot šajā procesā pašus cilvēkus. Krājaizdevu sabiedrības pamatuzdevums ir attīstīt savos biedros spēju darboties kopīgi, lai, veicinot taupību un veidojot resursus biedru kredīvēšanai, sekmētu viņu labklājību.

Krājaizdevu sabiedrība sniedz biedriem sekojošus pakalpojumus: noguldījumu piesaistīšana, kreditēšana, ieskaitot finansu līzingu, maksājumi biedru apkalpošanai, tirdzniecība ar naudas tirgus instrumentiem, valūtu, finansu līgumiem, vērtspapīriem biedru uzdevumā, biedru vērtību glabāšana.

Krājaizdevu sabiedrības pamatu veido biedru brīvprātīgi līdzekļu uzkrājumi - pajas un noguldījumi, ko krājaizdevu sabiedrība izmanto biedru kreditēšanai. Noguldījumi tiek pieņemti neatkarīgi no to summas, kas ļauj arī cilvēkiem ar nelieliem ienākumiem uzkrāt naudu konkrētam mērķim. Kredīti tiek izsniegti tikai biedriem, šādā veidā nauda paliek vietējai sabiedrībai, vienlaicīgi uzlabojot tās uzņēmējdarbības vidi.

Krājaizdevu sabiedrības biedri ir vienlaicīgi tās īpašnieki un klienti - krājaizdevu sabiedrība pieder visiem biedriem un tikai biedri var saņemt pakalpojumus. Visiem krājaizdevu sabiedrības dalībniekiem ir vienādas tiesības krājaizdevu sabiedrības kontrolē, jo balsošanā katram ir viena balss. Krājaizdevu sabiedrības minimālais biedru skaits ir 20 cilvēki un minimālais kapitāls – 2000 Ls.

Par krājaizdevu sabiedrības biedru var kļūt arī tā pašvaldība vai sabiedriskā (arod-) organizācija, kuras iedzīvotāji vai biedri veido krājaizdevu sabiedrības biedru loku. Lauku apdzīvotajās teritorijās var veidot vienu krājaizdevu sabiedrību vairākām pašvaldībām, ja starp tām ir attiecīgs sadarbības līgums.

Cilvēkiem, kuri iesaistās Krājaizdevu sabiedrībās ir dažādas motivācijas. Piemēram, B.Baltaču, vienu no Krājaizdevu sabiedrības dibinātājiem motivēja tas, ka viņa Krājaizdevu sabiedrības saskatīju kā vienu no pieaugušo izglītošanas pasākumiem. Mudināja arī tas, ka ģimenē ir trīs bērni un viņa vēlējās, lai viņi iemācītos plānot saimniecisko darbību. Krājaizdevu sabiedrības tādā gadījumā ir ļoti labs piemērs. Kā saka B.Baltača, ja līdz šim man bērns prasīja naudu, tad ar to atdošanu bija kā bija. Šodien viņš oficiāli aizņemas un savos 22 gados ir jau vairākkārtīgi ņēmis kredītu.

Vairumā gadījumu cilvēkus pamudina tas, ka uz doto brīdi viņus neapmierina komercbanku piedāvātie pakalpojumi, un šī neapmierinātība ir tas, kas liek cilvēkiem apvienoties. Otrs nozīmīgs aspekts, it īpaši perifērijā, tālāk no lielajiem centriem, ir tas, ka cilvēki jūtas drošāk runājot par tādu ļoti privātu lietu kā nauda ar pazīstamiem cilvēkiem, pazīstamā vidē. Tieši šis psiholoģiskais aspekts tiek īpaši uzsvērts. Cilvēkiem ir pārlicība, ka viņi netiks atraidīti, viņus uzklausīs un sapratīs. Ļoti bieži tie cilvēki, kas līdz šim nav pieraduši aktīvi izmantot jaunus pakalpojumus. Krājaizdevu sabiedrības ir jaunums noteiktai sabiedrības daļai, it īpaši tiem, kam ir salīdzinoši mazi ienākumi. Svarīgi ir tas, lai cilvēki uzsākot varbūt pirmo darījumu savā dzīvē ar finansu iestādi, justos droši un komfortabli. Cits svarīgs aspekts ir tas, ka jebkuram cilvēkam ir iespēja līdzdarboties lēmumu pieņemšanas procesā.

Drošību veicina arī tas, ka cilvēks zina, ka viņš nav vienīgais šādā situācijā. Ļoti pārtikuši un labi situēti cilvēki iesaistās retāk mūsu kustībā. Lielākā dalībnieku daļa ir tāda, kas ir starp sociālā pabalsta saņēmēju un viduslāni.

Gadījuma apraksts balstās uz interviju ar Latvijas kooperatīvo krājaizdevu sabiedrību savienības valdes priekšsēdētāju Brigītu Baltaču, kā arī informāciju, kas ievietota Latvijas kooperatīvo krājaizdevu sabiedrību savienības interneta mājas lapā <http://home.delfi.lv/lkkss>

Vide un personiskā fiziskā un sociālā drošība

Šīs nodaļas ietvaros vide sevī iekļauj dažādus drošības aspektus – tā ir saistīta ar personisko drošību, kas saistīta ar fizisko un sociālo apdraudētību, bailēm no vardarbības un kriminogēnās situācijas. Citiem vārdiem to var definēt kā indivīdu un kopienu tiesības aizsargāt savu dzīvību un veselību un dzīvot likumīgā un drošā fiziskajā, sociālajā un psiholoģiskajā vidē.

Sociālo tīklu nozīmību drošas fiziskās vides radīšanā demonstrē piemēri par vecāku grupu aktivitātēm savas pilsētas fiziskās drošības veicināšanā (skat. Gadījumu Nr.2 s/o „Vecāki Jelgavai”) vai Mežaparka iedzīvotāju darbību sociālās un fiziskās drošības pilnveidošanai un savas dzīves vides vēsturiskā mantojuma saglabāšanai (skat. Gadījumu nr.3 s/o “Mežaparka attīstības biedrība”) vai radošas mākslinieku grupas un Karostas iedzīvotāju sadarbību savas vides drošības veicināšanā (skat. Gadījumu Nr.4 s/o “Karosta K@2”). Šādos sociālo kontaktu tīklos būtiska ir kopienas iedzīvotāju līdzdalība, kuri ir sanākuši kopā un izveidojuši formālu vai neformālu spēku. Piemēram, lai izstrādātu kopienas attīstības plānu, izzinātu kopienas iedzīvotāju vajadzības un iespējas, apvienotu resursus, lai noorganizētu svētkus vai patrulētu ielas, pārraudzītu un ietekmētu kopienā notiekošās darbības, kas vienā vai otrā veidā var radīt nedrošību šajā teritorijā dzīvojošajiem cilvēkiem. Katrs pats par sevi kā atsevišķi indivīdi, šie cilvēki var nebūt efektīvs drošību veicinošs līdzeklis, piemēram, apsaucot uz ielas jauniešu grupu, kas pārkāpj sabiedrībā pieņemtās kārtības normas, jo vienam pašam indivīdam ir ierobežota ietekme uz otru indivīdu vai indivīdu grupu. Taču kā grupa kopienas iedzīvotāji ar savu klātbūtni vien rada vērā ņemamu respektu.

Var izšķirt vairākus faktorus, kas veicina sociālo kontaktu tīkla ietekmi kopienas locekļu fiziskās un sociālās drošības stiprināšanā.

Pirmkārt, sociālo kontaktu tīkls rada priekšnosacījumus un apstākļus, lai iedrošinātu kopienas locekļus ietekmēt dažādas nedrošību izraisošas norises un konfrontētu drošības traucētājus.

Indivīdu apvienošanās sociālo kontaktu tīklā dod iespēju indivīdam ietekmēt drošību savā kopienā, kas pirms tam viņam nav bijis iespējams. Kontaktu tīklā iesaistītie iedzīvotāji jūtas daudz drošāki, lai iejauktos dažādās ar nedrošību saistītās norisēs, piemēram, huligānisma vai vandālisma novēršanā vai sociālās atstumtības mazināšanā. Kā indivīdi mēs bieži neiejaucamies šādos nodarījumos, jo baidāmies no sekām. Pateicoties indivīdu grupai, katrs tās dalībnieks var justies drošāk, pieņemot lēmumu iejaukties. Tādējādi, sociālo kontaktu tīkls, no vienas puses, paaugstina tajā iesaistījušos dalībnieku personīgo drošības sajūtu, un, no otras puses, kalpo par kontroles līdzekli drošības uzturēšanai kopienā. Šo pieņēmumu apstiprina arī Pārskata laikā veikto gadījumu analīze, kad intervijā ar vecāku s/o „Vecāki Jelgavai” pārstāvi noskaidrojās, ka vecāku grupas vizuāla esamība vien var ietekmēt kārtību, piemēram, datorsalonus nakts laikā, kur bērniem līdz 16 gadu vecumam nav atļauts izturēties (skat. Gadījumu Nr.2). Vai arī s/o “Karosta

K@2” gadījumā, kad pateicoties izveidotajai sociālā kontaktu tīkla darbībai tiek mainīts līdz šim “sociāli nelabvēlīgais” Karostas iedzīvotāju, t.sk. bērnu tēls. Mākslinieku grupas organizētie pasākumi un aktivitātes veicina bērnu pozitīvu socializāciju, dodot iespēju viņiem realizēt savas intereses un apmainīties ar informāciju, kas citos apstākļos nebūtu iespējams. Pateicoties šai pozitīvajai pieredzei un iespējām, tiek veicināta sociāli nelabvēlīgo un trūcīgo ģimeņu bērnu drošumspējas prasmes (skat. Gadījumu nr.4).

Otrkārt, *pateicoties sociālā kontaktu tīkla esamībai, reāli uzlabojas kopienas locekļu drošumspēja, samazinās nedrošību veicinošo faktoru ietekme, piemēram, “vieglo” noziegumu skaits kopienā.*

Sociālo kontaktu tīklam kopienā ir liela ietekme, apvienojot indivīdus spēkā, ko respektē vietējā sabiedrība. Ir daudz lielākas iespējas, ka huligānismā pieķertie indivīdi vairāk pārdomās savu paveikto, ja viņus „pieķers” un apturēs kāds, ko viņi labi pazīst un ciena. „Vieglo” noziegumu skaits var samazināties, ja kāds redz to norisi un nepaliek malā, it īpaši, ja šis „kāds” ir ģimenes draugs vai drauga vecāks. Sociālo kontaktu tīkli, pateicoties palielinātai sociālai interakcijai, atjauno kopienas izjūtu, kas, savukārt, izraisa sociālu spiedienu uz krimināli noskaņotiem indivīdiem pakļauties kopienas kārtības normām. Šādā veidā sociālā kontaktu tīkla esamība nes labumu visai kopienai. Pat tie iedzīvotāji, kas nav aktīvi iesaistījušies, piemēram, vecāku nakts reidos, iegūst no tiem, jo var paļauties, ka viņu bērni atradīsies drošākā vidē (skat. Gadījumu nr.2). Savukārt, s/o “Mežaparka attīstības biedrības” darbība palīdzēja novērst Saules dārza privatizāciju, tādā veidā parādot, kā sociālo kontaktu tīkls var darboties sabiedrības interesēs un iedarboties uz atsevišķu personu visatļautību un varu. Citā gadījumā, apvienojot resursus un izstrādājot attīstības plānu, šī biedrība ietekmēja Mežaparka kultūras un atpūtas parka izsaimniekošanu. Abi šie gadījumi parāda reālus rezultātus, kas ir sasniegti sociālā kontaktu tīkla darbības rezultātā, veicinot drošības likumīgo un tiesisko aspektu.

Treškārt, *respektu pret sociālā kontaktu tīkla darbību būtiski stiprina sadarbība ar vietējām institūcijām – pašvaldību, policiju, izglītības iestādēm, uzņēmējiem, nevalstiskajām organizācijām, kā arī vispārējs sabiedrības atbalsts.*

Lai sociālo kontaktu tīklu darbība drošības radīšanai kopienā būtu efektīva, ir nepieciešams vietējo valsts un privāto institūciju atbalsts. Sadarbību ar vietējo policiju un pilsētas domi, kas jau bija radusies pirms vecāku sabiedriskās organizācijas izveides un turpina palikt nozīmīgs avots vecāku nakts reidu atbalstam, uzsvēra „Vecāki Jelgavai” pārstāve (skat. Gadījumu nr.2). Šāda sadarbība nodrošina sociālā kontaktu tīkla dalībniekiem nepieciešamo autoritāti sabiedrības acīs, kā arī drošības sajūtu, veicot savu darbu. Ja apkārtējās sabiedrības un institūciju atbalsts nav pietiekami stiprs vai ja sociālā tīkla dalībniekiem nav nevienas atbalsta organizācijas, šāda sociālā tīkla darbība būs neefektīva un tā dalībnieki nejutīsies droši. Bez atbalsta kopienas iedzīvotāji neuzdrošināsies konfrontēt nedrošas situācijas, baidoties no sekām, kas, savukārt, mazinās kopienas iedzīvotāju aktivitāti, uzņemoties atbildību par saviem līdzilvēkiem.

Virkne pētījumu valstīs, kur sociālo tīklu aktivitātes drošas vides radīšanā ir vairāku gadu desmitu pārbaudītas, apliecina, ka kolektīva līdzdalība lielākoties ir novērojama stabilās

kopienās, kas sastāv no iedzīvotājiem, kas pārstāv vidusslāni vai līdzīgas kultūras. Tas nozīmē, ka neformālajai sociālai kontrolei ir daudz mazāka loma kopienās ar zemāku ienākumu līmeni un dažādību iedzīvotāju etniskajā un kulturālajā piederībā. Tādējādi var secināt, ka tieši tajās kopienās, kurās ir novērojama lielāka fiziskā nedrošība un kurām visvairāk ir nepieciešama palīdzība fiziskās drošības radīšanai, ir novērojams zemāks kopīgu normu un kolektīvas atbildības līmenis un izteiktāka savstarpējā neuzticība un norobežošanās. Šī problēma ir jāņem vērā, mērķtiecīgi organizējot neformālās vai formālās sociālās kontroles tīklus kopienās. Svarīgs priekšnosacījums šādu tīklu sekmīgai pastāvēšanai ir jau stabili izveidojušās sociālās kontroles formas konkrētā kopienā. Nodaļā aplūkoti formālo sociālo kontaktu tīklu piemēri parāda, ka līdzās jau minētajām stabilu kopienu raksturojošām pazīmēm, pastāv arī citas, proti, viena no tām ir vēsturiskais mantojums un tradīcijas, kas veido vienu no būtiskām sociālo kontaktu tīkla dalībniekus vienojošām pazīmēm. To demonstrē gan Mežaparka iedzīvotāju attīstības biedrības, gan Karostas Liepājā gadījumi, kad tieši vēsturiskās saknes ir viens no būtiskiem šo sociālo tīklu atpazīstamības nosacījumiem.

Gadījums nr.2

Sociālo kontaktu tīkls kā avots drošas fiziskās un psiholoģiskās drošumspējas veicināšanā - sabiedriskā organizācija "Vecāki Jelgavai"

"Vecāki Jelgavai" ir sabiedriska organizācija, kas uz brīvprātības principa organizē vecāku patruļas pilsētā naktī no piektdienas uz sestdienu ar mērķi pasargāt jauniešus no iespējamām nelaimes gadījumiem. Šie vecāku reidi notiek projekta «Liels un mazs drošā pilsētā» ietvaros. Projekta ideja un tās izpildījums ir pašu vecāku realizēts, tādējādi pierādot, ka katram ir iespēja aktīvi līdzdarboties drošības nostiprināšanā savā pilsētā, pagastā vai pašvaldībā.

Piektdienā, astoņos vakarā, kopā pulcējas 10 vecāki, kuri piedalās iknedēļas reidā pa Jelgavu. Katram reida dalībniekam tiek izdalīta "uniforma"- ziemas virsjaka ar atstarojošu uzrakstu "Vecāki Jelgavai" un lukturītis, un tiek pārrunāti konkrētie šonakt ir paveicamie uzdevumi.

Pēc stundas savā "apgaitā" dodas divas vecāku grupas, katrā pa trīs tēviem un divām mātēm. Katrai grupai līdzi ir viens mobilais telefons un pirmās medicīniskās palīdzības preces (viss reidam nepieciešamais ir sagādāts ar Jelgavas uzņēmēju un pilsētas domes atbalstu).

Reida maršruti ir apmēram 12 kilometru garumā, un to izveidošanā tika ņemti vērā pašu jauniešu ieteikumi, kuras ielas un kuri rajoni pilsētā ir visnedrošākie. Maršrutos iekļautas tirdzniecības vietas, kur pārdod alkoholu un tabaku, kafejnīcas, bāri, restorāni, spēļu un datorzāles, nakts klubi, parki, un citas vietas, kur mēdz uzturēties jaunieši. Reidu laikā vecāki tiek ar jauniešiem, daļa savas organizācijas vizītkartes ar telefona numuru, ko var lietot nepieciešamības gadījumā, informē par savu misiju un vienkārši ir klāt. Viņu uzdevums ir nevis moralizēt un "izdzēnāt" jauniešus pa mājām, bet gan nodrošināt bērniem maksimālu drošību vēljās vakara stundās, piemēram, pavadot viņus mājās vai raugoties, lai par 16 gadiem jaunāki bērni neatrastos datorsalonus visu nakti un, lai jauniešiem netiktu pārdoti alkoholiski dzērieni vai tabakas izstrādājumi. "Vecāki

Jelgavai” cieši sadarbojas ar municipālo policiju un vietējo slimnīcu, nodrošinot nekavējošu palīdzību ārkārtas situācijās. Reids beidzas ap diviem naktī, kad abas vecāku grupas sanāk kopā, lai izvērtētu un pārrunātu nakts laikā piedzīvoto un dotos mājās.

Organizācijā ir noteikums, ka reidos neiekļauj gadījuma cilvēkus. Katram jaunpienācējam tiek rīkota īpaša apmācība un notiek arī cilvēku pārbaude: vecāks, kas jau ir iesaistījies, „galvo” par jaunpienācēju. Šobrīd jau ir izveidojusies rinda no piedalīties gribošiem vecākiem, kā arī ir novērots, ka no tiem vecākiem, kas jau ir piedalījušies reidos, vairums vēlas iet vēlreiz.

Kā uzsver Sarmīte, mamma no Jelgavas, pozitīvi, ka tik mazā pilsētā, kāda ir Jelgava, šī projekta dēļ veidojas stiprākas saites un kontakti starp cilvēkiem tieši kā vecākiem, neņemot vērā viņu amatus un profesionālo piederību. Arī pilsētas uzņēmēji un domes darbinieki tiek aicināti sniegt materiālu un morālu atbalstu kā vecāki, kuriem rūp savu un citu bērnu drošība pilsētā.

Gadījuma apraksts balstās uz interviju ar vienu no sabiedriskās organizācijas “Vecāki Jelgavai” izveidošanas iniciatorēm un mammu Sarmīti Vīksnu.

Gadījums nr. 3

Sociālo kontaktu tīkli kā avots sociālās un fiziskās drošumspējas veicināšanā un kultūrvides saglabāšanā – sabiedriskā organizācija “Mežaparka attīstības biedrība”

Sabiedriskā organizācija “Mežaparka attīstības biedrība” ir neatkarīga, brīvprātīga biedru apvienība. Organizācija izveidojās 1997.gadā notikušās konferences “Mežaparks – pirmā dārzu pilsēta Eiropā” rezultātā, kuru toreiz apmeklēja daudzi Mežaparka iedzīvotāji. Biedrības dibināšanas nolūks ir veicinātu tādu Mežaparka attīstību, kas nodrošinātu kvalitatīvu un drošu dzīves vidi un saglabātu esošo kultūrvēsturisko un dabas mantojumu pašreizējām un nākošajām Mežaparka iedzīvotāju paaudzēm. Biedrības darbība ir vērsta uz līdzsvarotas Mežaparka attīstības veicināšanu ar to saprotot sabalansētu ekonomisko un sociālo attīstību, vides aizsardzību, kas neapdraud nākamo paaudžu iespējas dzīvot kvalitatīvā vidē. Tas nozīmē, ka ekonomiskās attīstības rezultātā netiek noplicināts dabas un kultūrvēsturiskais mantojums vai piesārņota vide un nevienai sabiedrības daļai netiek ierobežotas sociālās tiesības.

Mežaparka attīstības biedrībai ir sekojošas darbības sfēras : Mežaparka garīgo, materiālo un dabas vērtību izpēte, atklātas diskusijas par pilsētas attīstību, priekšlikumu un projektu izstrāde Mežaparka dzīves vides uzlabošanai, aptverot tādas sfēras kā sociālie jautājumi, apbūve, zaļās zonas dzīvojamā rajonā, transports un atkritumu saimniecība, iedzīvotāju viedokļa noskaidrošana un paušana par Rīgas attīstības projektiem, lekcijas par vides jautājumiem, lekcijas un konsultācijas par Mežaparka arhitektūru, tikšanās ar jaukiem, interesantiem, nozīmīgiem, ievērojamiem cilvēkiem, publikācijas par Mežaparka problēmām masu saziņas līdzekļos, sadarbība ar Mežaparka sākumskolu, Jauno dabas draugu centru “Saulsēdārzs”, Rīgas Samariešu apvienību, vietējo pasta nodaļu un namu pārvaldi, Latvijas Tēlnieku centru, Zooloģisko dārzu, u.c. organizācijām.

Biedrības sponsori un projektu finansētāji ir : Latvijas Kultūras fonds, Reģionālais Vides centrs, Nevalstisko organizāciju centrs, ES Phare ACCESS Latvijas programma, u.c.

Uz doto brīdi biedrības ietvaros ir izveidojušies divi sociālo kontaktu tīkli. Viens sociālo kontaktu tīkls izpaužas kā regulāras Mežaparka iedzīvotāju tikšanās ar mērķi izzināt vietējo vides vērtības, proti, tās ir lekcijas, priekšlasījumi par kādu ar kultūru vai vēsturi saistītu tēmu. Otrs, sociālo kontaktu tīkls pulcina cilvēkus, kuri ir gatavi savas dzīves vietas jautājumu risināšanā iesaistīties ne tikai kā Mežaparka iedzīvotāji, bet jau kā profesionāļi. Tie ir sabiedriski aktīvi cilvēki, dažādu profesiju pārstāvji, kuri Mežaparka vides jautājumu risināšanā labprātīgi un bez atlīdzības iegulda savas zināšanas, prasmes un kontaktus. Pēdējais parāda to kādā veidā sociālo kontaktu tīkls pieaug un paplašinās, iesaistot kopienas locekļus, kuri vienlaicīgi strādā arī dažādās sfērās (politiķi, vides speciālisti, mākslinieki, rakstnieki, vēsturnieki, skolotāji, u.c.) un tādā veidā vietējam sociālo kontaktu tīklam veidojas plaši “sakari ārpusē”, kas nodrošina tādu būtisku resursu kā informācijas aprite. Pateicoties dažādu profesiju pārstāvju aktīvai līdzdalībai biedrības darbā, tai ir izveidojusies laba sadarbība ar visdažādākajām institūcijām - gan vietējo pārvaldi, gan masu medijiem, gan citām sabiedriskajām organizācijām. Īstenojot dažādus biedrības projektus, plaši tika izmantota sabiedrības iesaistīšana gan veicot aptaujas, gan sabiedrisko apspriešanu. Cilvēki izrāda lielu interesi un atsaucību.

Viena no biedrības dibinātājām K.Āboltiņa uzsver, ka vide ir ļoti svarīga saistībā ar drošību. Tas ir jautājums par to, “vai es baidos vakarā sūnīt savu bērnu vienu pašu uz dejošanu. Es jutīšos droša, ja zināšu, ka iela ir dzīva”.

Šobrīd aktuāls ir jautājums par 4-gadīgās Mežaparka sākumskolas darbības paplašināšanu. Uz skolas bāzes paredzēts veidot arī vietējo kultūras centru, kā arī tā ir laba bāze jauna sociālo kontaktu tīkla attīstībai jaunās Mežaparka paaudzes vidū. Tuvākā nākotnē plānots attīstīt Mežaparka sociālo dzīvi, proti, rīkot ielas svētkus, u.c. pasākumus.

Viens no svarīgākajiem šī sociālo kontaktu tīkla ieguvumiem ir tas, ka tas dod iespēju profesionāliem cilvēkiem sevi izteikt savā dzīves vietā, liekot lietā gan savas profesionālās prasmes, zināšanas un kontaktus, gan realizējot savas kopienas aktīvu dalībnieku.

Gadījuma apraksts balstās uz interviju ar vienu no sabiedriskās organizācijas “Mežaparka attīstības biedrība” veidotājām Kristīni Āboltiņu, kā arī uz 2002.gada “Mežaparka līdzsvarotas attīstības plānā” apkopotu informāciju.

Gadījums nr.4

Sociālo kontaktu tīkls kā avots fiziskās un psiholoģiskās drošumspējas veicināšanā un kultūrvides saglabāšanā - sabiedriskā organizācija “Karosta K@2” Liepājā

Sabiedriskā organizācija [K@2](#) darbojas Karostā Liepājā. Tās pirmsākumi meklējami 19. gs. beigās, kad Krievijas Impērijas Baltijas Jūras kara flotei sāka būvēt atbalsta bāzi, kuru sākotnēji dēvēja par “Imperatora Aleksandra III ostu”. Tikai Latvijas valsts pirmās neatkarības laikā šo vietu sāka dēvēt par Kara ostu.

Savus ziedu laikus Karosta piedzīvoja neatkarīgās Latvijas laikā, kad tā skaitījās viena no prestižākajām dzīves vietām, kurai bija raksturīga sava, īpaša dzīves telpa un gaisotne. Padomju okupācijas laikā Karostas teritorija bija slēgta un tā kalpoja padomju armijas vajadzībām, kas pēc saviem ieskatiem pārveidoja sākotnēji izveidoto vidi. Padomju armijai pametot Latviju, tika pamesta arī izpostītā Karosta. Tagad tā bija teritorija ar tikai daļēji mājām apdzīvotām mājām, kuru pamazām sāka apdzīvot dažādi cilvēki, kuri nevarēja samaksāt par dzīvokli ar ērtībām, vai arī kuriem vispār nebija pajumtes. Tai skaitā arī ģimenes ar bērniem.

Karostas dzīve izmainījās tad, kad to par savu profesionālās darbības vietu izvēlējās starptautiska mākslinieku grupa. Izvēli noteica tas, ka Karosta piedāvāja kaut ko jaunu, un arī tādēļ, ka tā pavēra plašu darba lauku, dodot iespēju savienot mākslinieku profesionālo darbību un vietējo unikālo sociālo vidi, radošajā procesā iesaistot arī pašus Karostas iedzīvotājus. Realizējuši atsevišķus mākslas projektus (2000. gadā apjomīga mākslas izstāde "Subjektīvs Objektīvs", radošās darbnīcas Karostas bērniem, starptautisks kinematogrāfistu seminārs "Tranzit Zero") mākslinieki izlēma pārcelties uz dzīvi Karostā un radoši strādāt šīs vietas un cilvēku labā. Tā tika izveidota sabiedriskā organizācija "Karosta [K@2](#)".

"Karostas [K@2](#)" mērķis ir ar kultūras, izglītības, informācijas palīdzību radīt pašreizējai situācijai alternatīvus apstākļus Karostā, tādējādi veicinot sāpīgo sabiedrības integrācijas un sociālekonomisko jautājumu risināšanu. Ir uzsākta veco ēku restaurācija, kurās šobrīd notiek visas galvenās organizācijas aktivitātes. Nemitīgi notiek sadarbība ar dažādiem starptautiskiem fondiem un organizācijām, lai piesaistītu līdzekļus projektu realizācijai. Projektos iesaistās ne tikai vietējie mākslinieki un interesenti, bet arī viesi no citām valstīm. Kā saka viena no organizācijas veidotājām, "mēs esam kļuvuši par Eiropas Kultūras fonda Resursu centru un partneri, jo varam piedāvāt to kā citiem nav".

"Karosta [K@2](#)" nav iedomāja bez Karostas un tās iedzīvotājiem, lielākā daļa tās aktivitāšu ir saistītas ar apkārtējo iedzīvotāju iesaistīšanu, piedāvājot dažādas brīvā laika pavadīšanas iespējas gan bērniem, gan pieaugušajiem. Tie ir gan latviešu valodas kursi, gan zīmēšanas un fotografēšanas nodarbības, piekļuves internetam nodrošināšana. Ir atsevišķa istaba, kas katru dienu ir atvērta visiem bērniem. Notiek sadarbība ar Liepājas augstskolas studentiem, ir izveidota Jauno Mēdiju laboratorija, kurā jaunieši darbojas ar internetu, video, audio un kultūras apmaiņas projektiem, notikusi konference par Karostas dzīvojamā fonda tālāku attīstīšanu.

Arī paši organizācijas veidotāji uzsver, ka attiecībās ar iedzīvotājiem, it īpaši bērniem ir abpusēji nozīmīgas. Kā saka viena no organizācijas veidotājām, "viens no mūsu darbības rezultātiem ir tas, ka bērni saprot, ka nekas nav neiespējams. Ka viņi nekādā ziņā nav mazāki par citiem. Viņi īstenībā ir daudz lielāki." Ar organizācijas atbalstu Karostas bērni ir filmējušies mākslas filmā "Kurpe", "Mostieties", taisījuši savas filmas un ziņu raidījumus, piedalījušies gan starptautiskās, gan vietējas fotoizstādēs.

Lai organizācija varētu īstenot savas turpmākās ieceres saistībā ar Karostas atjaunošanu, ieskaitot gan mikrovides, kultūras centra un infrastruktūras attīstību, šobrīd nozīmīgs ir

pilsētas atbalsts. Ir ideja izveidot hosteli, starptautisku Baltijas kino skolu, multifunkcionālu izstāžu zāli, kur varētu notikt koncerti, uzvedumi. Tādā veidā šī organizācija varētu kļūt par starptautiska sociālo kontaktu tīkla dalībnieku.

Gadījuma apraksts balstās uz interviju ar šīs organizācijas veidotājiem Kristīni Briedi un Kalle Bjoršmarks, kā arī uz informāciju, kas ievietota šīs organizācijas mājas lapā - <http://www.karosta.org>

Profesionālā vide

Indivīdu apvienošanās sociālajā kontaktu tīklā dod iespēju indivīdam ietekmēt drošību ne tikai savā kopienā (kā Jelgavas vecāku un Karostas gadījumos), bet arī profesionālajā un darba vidē. Neskatoties uz to, ka Pārskata ietvaros veiktais pētījums parādīja, ka pirmajā vietā Latvijas iedzīvotājiem ir bailes par nākotni/naudu (skat attēlu nr.7), augstu pozīciju ieņem arī bailes zaudēt/neatrast darbu. Nav grūti iedomāties daudzas dzīves situācijas, kurās abi šie nedrošības aspekti var pārklāties – bailes saslimšanas gadījumā nespēt samaksāt par ārstēšanos vai bailes nespēt samaksāt par komunālajiem pakalpojumiem vistiešākajā veidā ir saistītas ar bailēm palikt bez darba un neatrast vietā citu darbu. To pierāda arī Pārskata pētījuma rezultāti – novērojama spēcīga saistība starp cilvēku atbildēm par to, cik lielā mērā viņi baidās palikt bez darba, un cik lielā mērā viņi baidās palikt bez iztikas līdzekļiem nākotnē.

Pēdējos gados Latvijā labi pamanāma ir bijusi Latvijas Izglītības un Zinātnes darbinieku arodbiedrība (LIZDA). Tā ir organizācija, kuras darbība demonstrē kā sociālo tīklu un sociālā kapitāla iespējas var tikt transformētas drošumspējas palielināšanā. LIZDA mērķi precīzi definē tās biedru potenciālos ieguvumus - “aizstāvēt savu biedru sociāli ekonomiskās un profesionālās tiesības un intereses: tiesības uz darbu un atbilstošu tā samaksu”.

LIZDA gadījums (skat. Gadījumu nr.5) kalpo kā piemērs vairākiem nodaļā uzsvērtajiem sekmīgas sociālo tīklu darbības aspektiem. Pirmkārt, sociālā tīkla dalībnieku savstarpīgums, uzticēšanās un solidaritāte – LIZDA biedri maksā biedra naudas, kuras tiek izmantotas, piemēram, veidojot sociālās palīdzības pasākumus sistēmu vai organizējot juridiskās konsultācijas saviem biedriem. Šīs palīdzības formas tās biedriem lielākoties nav nepieciešamas naudas iemaksas brīdī, taču apziņa, ka grūtā brīdī palīdzība būs pieejama, noteikti vairo drošības izjūtu. Otrkārt, LIZDA darbība ir uzskatāma par labu piemēru formāla sociālā tīkla sadarbībai ar valsti. Savas darbības rezultātā LIZDA ir panākusi, ka Latvijas valdība ir sastādījusi uzdevumus un pilda izglītības un zinātnes darbinieku darba samaksas paaugstināšanas procesu. Tas ir piemērs tam, kā formālais sociālais tīkls var paaugstināt savu dalībnieku ekonomisko un profesionālo drošumspēju, pateicoties sadarbībai ar valsts pārvaldes institūcijām.

Gadījums nr.5

Sociālo kontaktu tīkls kā profesionālās drošumspējas avots - Izglītības un Zinātnes darbinieku arodbiedrība

Izglītības un Zinātnes darbinieku arodbiedrība savā ir organizācija, kuras mērķis ir aizstāvēt, pārstāvēt, paust savu biedru intereses, kas galvenokārt ir saistītas ar darba samaksu. Savas darbības laikā organizācija ir veikusi būtisku ieguldījumu, lai sakārtotu

2002.g. janvārī

darba samaksas sistēmu un panāktu darba samaksas paaugstināšanu. Laika posmā no 1994.gada līdz šim brīdim, analizējot trīs pamatrādītājus – vidējo darba samaksu valstī, izglītības nozarē un iztikas minimumu, var redzēt izglītības darbinieku samaksas jautājumi ir risinājušies pozitīvā virzienā, proti, izglītības darbinieku atalgojums ir jūtami tuvojies vidējai darba samaksai valstī. Kopīgiem spēkiem ir panākts, ka kopš 2000.gada valdība ir sastādījusi uzdevumus un īsteno darba samaksas paaugstināšanas procesu.

Cits jautājumu loks, kurus risina arodbiedrība, ir jautājumi, kas skar darba tiesisko attiecību un darba vides sakārtošanu izglītības iestādēs, zinātnes iestādēs. Viens no veidiem kā arodbiedrība to var ietekmēt, ir veicināt darba koplīgumu slēgšanas praksi. Koplīgums ietver plaša spektra jautājumus – gan darba samaksu, gan darba un veselības aizsardzību, gan darba laiku. Tāpat arodbiedrība risina ar pedagogu nodarbinātību saistītus jautājumus. Jau vairākus gadus arodbiedrības struktūrā darbojas skolotāju darbā iekārtošanas birojs, kas apkalpo arodbiedrības biedrus un tās iestādes, kurās ir šī arodbiedrība. Tāpat tiek risināti jautājumi, kas saistīti ar pārstāvniecību vai aizstāvību pašvaldību institūcijās un tiesās. Arodbiedrība piedāvā juridiskās konsultācijas pakalpojumus, kuri arodbiedrības biedriem ir par bez maksas, tie tiek finansēti no biedru naudām. Svarīga darbības sfēra ir arodbiedrības biedru apmācība. Tiek izdoti arī vairāki informatīvie izdevumi, ir izveidota arodbiedrības mājas lapa. Pamazām arodbiedrība sāk strādāt arī ar sociālās aizsardzības jautājumiem, veidojot savu apdrošināšanas sistēmu. Nesen ir nodibināta krājaizdevu sabiedrība, kura apkalpo visus arodbiedrības biedrus.

Gadījuma apraksts balstās uz interviju ar Izglītības un Zinātnes darbinieku arodbiedrības prezidenti Astrīdu Harbaceviču.

Secinājumi un rekomendācijas

1. Sociālo kontaktu tīklu darbības pamatprincips ir tas, ka pastāv virkne jautājumu, kuri nav atrisināmi individuāli. Citiem vārdiem sakot, katrs pats par sevi kā atsevišķi indivīdi, cilvēki var nebūt efektīvs drošību veicinošs līdzeklis, jo vienam pašam indivīdam ir ierobežota ietekme uz otru indivīdu vai indivīdu grupu. Taču kā grupa kopienas iedzīvotāji ar savu klātbūtni vien rada vērā ņemamu spēku, lai stiprinātu savu un savas kopienas drošību. Daudz efektīvāks veids kā atrisināt virkni ar ekonomisko, fizisko, sociālo un psiholoģisko nedrošību saistītas problēmas, ir kolektīva darbība, kas paredz dažādu rīcības subjektu iesaistīšanos.
2. Līdzdalība sociālajos tīklos stiprina attiecības starp indivīdiem un dažādām sabiedrības grupām, saliedē indivīdus ar līdzīgiem uzskatiem, attieksmēm konkrēta mērķa sasniegšanai, veicina uzticēšanos un solidaritāti, kā arī cilvēku iesaistīšanos sabiedriskajos procesos un vēlēšanos brīvprātīgi un kopīgu mērķu labā darboties savas kopienas ietvaros.
3. Latvijā daudz labprātāk un biežāk cilvēki izmanto resursus, ko sniedz ģimenes locekļu un tuvinieku klātbūtne. Iesaistīšanās sabiedrisko organizāciju darbībā jeb formālajos sociālo kontaktu tīklos attīstās lēnāk, nekā būtu vēlams sekmīgai tautas attīstībai. Šajā sakarā ir nepieciešams īstenot dažādus atbalsta pasākumus, kas sekmētu iedzīvotāju atvērtību daudzveidīgai līdzdalībai sociālo kontaktu tīklos.

Piemēram, ar iedzīvotājiem saskaņotu kopienas attīstības plānu izstrāde, kur īpaši uzsvērts vietējās kopienas resursu veidi un to izmantošanas iespējas.

4. Sociālo kontaktu tīklu esamība vēl nebūt neliecina, ka tie vairo cilvēku drošību. Svarīgākais ir tieši cilvēku prasmes izmantot sociālo kontaktu tīklus drošības stiprināšanai. Latvijā var runāt par samērā augstu sociālo kontaktu tīklu potenciālu, proti, cilvēkiem ir samērā plaši sociālie kontakti (ar vecākiem, māsām, brāļiem, citiem radniekiem, kolēģiem, draugiem, kaimiņiem), taču tai pašā laikā veiktie pētījumi parāda, ka cilvēkiem pietrūkst spēju, zināšanu un izdomas, lai sociālo kontaktu tīklus izmantotu kā drošības resursu.
5. Veiksmīgai un produktīvai sociālo tīklu darbībai ļoti nozīmīgs ir apkārtējās sabiedrības atbalsts un sadarbība ar vietējām pārvaldes, nevalstiskām institūcijām un uzņēmējiem. Vietējām, reģionālām un nacionālām struktūrām un pārvaldības iestādēm ir jāatbalsta vietējo kopienu iniciatīvas veidot sociālos kontaktu tīklus drošas vides veidošanā. Bez šāda profesionāla atbalsta tīklu dalībnieku centieni nebūs efektīvi un mazinās iedzīvotāju vēlmi līdzdarboties fiziskās drošības veicināšanā.
6. Ir jāpatur prātā, ka sociālo kontaktu tīkli gan to formālā, gan neformālā izpausmē vieni paši nav efektīvs nedrošības mazināšanas mehānisms. Tikai sadarbībā ar valsts un pašvaldību kārtībsargājošajām institūcijām ir iespējams fiziskās drošības pieaugums kopienā. Iedzīvotāji, kas ir iesaistījušies dažādos sociālos kontaktu tīklos, kļūst par policijas un kārtības sargu „acīm un ausīm”, tādējādi piedaloties drošas vides radīšanā savā dzīves vietā, taču nekādā veidā neaizvietojo profesionāļus, kad tas ir nepieciešams smagu kriminālnoziedzumu gadījumos
7. Iedzīvotāju centieniem piedalīties savas kopienas drošības ietekmēšanā ir jābūt sistemātiskiem, organizētiem un mērķtiecīgiem. Tie prasa laiku, enerģiju un plašu valsts struktūru, vietējās pārvaldības un nevalstiskā sektora resursu piesaisti. Iedzīvotājiem ir jārada iespēja piedalīties šādos pasākumos.
8. Sociālie tīkli, to izplatība, piemēri, darbība, dalībnieku skatījums un plašākas sabiedrības, tai skaitā uzņēmēju un pārvaldes institūciju atlieksmes un sadarbības formas, līdz šim Latvijā ir maz pētīts jautājums. Līdzsvarotu tautas attīstības procesā īpaši nozīmīga ir pašu iedzīvotāju vēlme un gatavība līdzdarboties, tādēļ ir svarīgi apzināt veiksmīgas sociālo tīklu darbošanās gadījumus, un, piesaistot masu medijus, popularizēt pozitīvos piemērus. Tas ir īpaši svarīgi tieši Latvijas situācijas kontekstā, kur iedzīvotājiem ir raksturīga vāja ticība savai spējai vairo vides, ekonomisko, fizisko un sociālo drošību. Vairāk ir izplatīta pasivitāte un augstas ekspektācijas pret pašvaldību un valsti kā drošības avotiem. Pozitīvo piemēru popularizēšana ir viens no pasākumiem, kas nostiprina pārliecību un iedrošina cilvēkus līdzdarboties sev un savai kopienai būtisku vajadzību risināšanā. Veicinot sociālo tīklu atpazīstamību sabiedrībā, ceļot dalībnieku pašapziņu, novērtējot viņu ieguldījumu tautas un pilsoniskās sabiedrības attīstībā caur vietējās pārvaldes atzinību, ir iespējams veicināt sabiedrības drošības spēju .

9. Sociālo kontaktu tīkli pilda būtisku sociālās integrācijas funkciju, īpaši trūcīgiem cilvēkiem. Kā parāda vairāki pētījumi, trūcīgiem iedzīvotājiem sociālo kontaktu tīkli ir viens no nozīmīgākajiem drošumspējas avotiem, kas kompensē to, kas netiek gūts, piemēram, no aktīvas profesionālās dzīves, profesionāliem sakariem, augstiem ienākumiem un statusa sabiedrībā. Sociālo kontaktu tīkli spēlē nozīmīgu lomu un ir viens no veidiem kā veicināt bērnu iekļaušanos un līdzdalību apkārtējās sabiedrības norisēs. Trūcīgo ģimeņu bērniem sociālie kontakti ir ierobežoti un tie realizējas tikai sev līdzīgo vidū. Runājot par trūcīgo ģimeņu bērnu sociālās integrācijas veicināšanu, ar sociālo kontaktu tīkliem ir jāsaprot izglītības sistēma, šī vārda visplašākajā nozīmē. Proti, papildus izglītības iespēju (datorzinības, svešvalodas, u.c.), veselīga un pilnvērtīga brīvā laika pavadīšanas iespēju pilnveidošana trūcīgo ģimeņu bērniem.

Bibliogrāfija

- Trapenciē, Ilze, Rita Rungule, Maruta Pranka, Taņa Lāce, Nora Dudwick. (2000). *Nabadzīgo cilvēku viedokļi: nabadzības sociālais vērtējums Latvijā.* Sociālās politikas pētījumu sērija. LR Labklājības ministrija un Apvienoto Nāciju Attīstības programma. Rīga-“Jumava”.
- LR Centrālā statistikas pārvalde. (2001). *Dzīves apstākļi Latvijā 1999.gadā.* Rīga – LR Centrālā statistikas pārvalde
- LR Centrālā statistikas pārvalde & Fafo Lietišķo pētījumu institūts. (2000). *Dzīves apstākļu apsekojums Latvijā 1999.gadā.* Rīga – LR Centrālā statistikas pārvalde
- Coleman, J. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital,* American Journal of Sociology 94 suppl., pp. 95-120
- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question,* Sage, London.
- Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Fyrand, L. (1995). *Sosialt nettverk. Teori og praksis.* Oslo: TANO A.S.
- Fukuyama, F.(1995). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity.* New York: Free Press.
- Portes, A. (1998). *Social capital: its origins and applications in modern sociology,* Annual Review of Sociology, Vol. 24, pp. 1-24.
- Putnam, R.(1993). [The Prosperous Community: Social Capital and Public Life](#), *The American Prospect*, 13 pp. 35-42
- Putnam, R.(1995). *Bowling Alone: America's Declining Social Capital,* Journal of Democracy, 6:1 65-78

Rose, R. (1999). *What Does Social Capital Add to Individual Welfare? An empirical analysis of Russia*. Social Capital Initiative Working Paper No. 15, The World Bank, Washington DC. <http://www.worldbank.org/poverty/scapital/wkrppr/wrkppr.htm>

Stone, W. (2001). *Measuring social capital: Towards a theoretically informed measurement framework for researching social capital in family and community life*. Research paper No. 24, Australian Institute of family Studies, Melbourne. <http://www.aifs.org.au/institute/pubs/RP24.html>

World Bank (1998). *The Initiative of Defining, Monitoring and Measuring Social Capital: Overview and program description*, Social Capital Initiative Working Paper No. 1, the World Bank, Washington DC. <http://www.worldbank.org/poverty/scapital/wkrppr/wrkppr.htm>

Neubourg de, Chris and Shawn Morris. (1999). *Safety Nets and Life Lines: social assistance policy in transition economies*, Transcription in minor, Background study prepared for the ILO, World Labour Report 1999. International Labour Organisation, Geneva: mimeo

Evers, Adalbert und Olk, Thomas. (1996). *Wohlfahrtspluralismus. Analytische und normativ-politische Dimensionen eines Leitbegriffs*. S 9-60

Rosenbaum, D.P. (1987). *The Theory and Research Behind Neighborhood Watch: Is It a Sound Fear and Crime Reduction Strategy?* Crime and Delinquency. Vol. 33 (1) p.103-134

Mežaparka līdzsvarotas attīstības plāns. (2002). Rīga: Mežaparka attīstības biedrība

Trapenciē, Ilze, Feliciāna Rajevska, Maruta Pranka, Sigita Sniķere, Astrīda Trupovnice. (2002). *Sociālās atsumtības riska faktoru identificēšana trūcīgo ģimeņu bērniem*. LR Labklājības ministrijas pasūtīts pētījums. Rīga

Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs (SKDS). (2002). *Attieksme pret atsevišķiem ar integrāciju saistītiem jautājumiem. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2002.augusts*. LR Tieslietu ministrijas pasūtīts pētījums. Rīga